Ч. 1. Р. XV.

1894.

У Львові, дня 1 [13] сїчня.

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кождого місяця в обемі трьох аркушів.

ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРИ ВИНОСИТЬ:

З додатком „Словар росийсько-украïнський“: на цїлий рік 8 злр., [для заграниць 8 рублїв або 16 марок]. — Без „Словаря“: на цїлий рік 6 злр., [для заграниць 6 рублїв або 12 марок], на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. — Одно чисто коштує 30 кр.

Редакция, адмінїстрация і експедиция у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.

Рукописи мають бути писані правописею „Зорі“. Твори уznані редакцією непридатними до поміщеня, вертає ся авторам [на їх кошт] без пояснення причин. — Редакция відповідає тільки на ті письма, до котрих долучено почтові марки: ся постанова не дотичить письменників, що містять свої твори в „Зорі“.

ОБЛОГА БУШИ.

ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ З ЧАСІВ ХМЕЛЬНИЩИНИ — МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО.

Присьвячую моїй любій, укоханій донї, Людмилї Старицькій.

АВТОР.

Ой напили ся і сестри і браття крівавого пива край лугу,
Та не дали ні себе, ні віри сьвятої ворогам на поругу!

[*Із нар. думи*].

I.

Се було в самий розпал великої траґедиї, що уготовало польске панство у спілцї з прислужниками Льойолї, завзявши ся на сьвятиню руського духа, на його бутте, — траґедиї, що охопила пожарищами всю Украïну-Русь, пронизала серце у Польщі і під її руїнами закінчила ся. Се було тої доби, коли розпанахана Украïна мусїла у московського царя Олексія Михайловича оборони шукати, коли він уже, по Переяславській радї, послав свої потуги в Литву. Се було тої доби, коли знеможена від ненатлого гнїву Польща, закупивши татарські загони, кинулась разом з невірою на омиті славянською крівю країни, аби спілїндрувати їх в пень і повернути геть все на руїну. Се було тої доби, коли два кревних народи, призначені на дружне та рівне бутте, вчинили між себе розраду, і піднявши стяги на стяги, стали „у дїдівську славу дзвонити“... Се було в осени 1654 року.

Кость Трутовський.

На південь від Могилева, за двоє гін від Днїстра, на високій скелі лївого побережжя притулилось містечко Буша з тверджою-замком, що панував на околицю. На вузкім стрімчаку, немов орлине гніздо, повис отой замок, і на синьому небови далеко білїв своїми зубчатими мурами, своїми бійницями-баштами. Край пяти тієї скелї розсипались, мов курчата круг квочки, манесенькі селянські і міщанські хатки, окутані вітами зелених садочків; між критими соломою стріхами здіймались денеде і високі черепичні дахи, що червонїли між яриною й здаля. Саме місто Буша, се-б то торговий майдан, — з одного боку тулилось до стрімчатої скелї, а з окола було обмежоване високим земляним валом і добрим остроколом дубовим. За містом уже посувавсь пригород аж до узбоча: з двох боків його огортало провалле, з третього вали, а з четвертого великий ставок, який набиравсь з річки Бушки і тримавсь камяною загатою. Отой замок „Орлине гніздо“ з містечком Бушою, з цїлим ключем окружних сел і маєтків належав до роду Чарнецьких; відтїля вони налїтали на ратаїв руських, на сусїдніх панків і шарпали в своїх назурах неслухняних схизматів. Від самого початку пожежі, що на Запорожжі з залетїлої з Суботова искри спалахнула і покотила широкими вогняними хвилями аж до старої Польщі, Чарнецькі зняли крила і до Варшави полинули, а гніздо своє лишили на безбаш; його неза-

Generated on 2015-08-15 07:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS URBANA-CHAMPAIGN

баром, після січі під Корсунем та Жовтими водами, захопили Левенці, батави з Дністровського полку, з сотником Завістним на чолі, і озброїли добре, як вартову наддністрянську стражницю.

По середині замкового дворища стояла досить простора, з трьома банями і окружним піддашшєм церква; вона була вже повернута панством в костел, а потім знов козаками на благочесний храм пересьвячена; його відсьвятив на ім'я Покрови Пресьвятої Богородиці отець Василь, якого з містечка Бара вивіз сотник, пан Завістний.[1])

Стояв хмурий глибокої осени вечір. Дрібен дощ, мов крізь сито, мрачив і сизими хвилями славсь по долині, криючи широку далиню млою. Часами лишень, коли вітер на мить розривав туманисту заслону, яскрила з одного боку в глибокій долині Дністрова стяга, а з другого навпаки по широких згорищах і площинах чорніли якісь плями непевні.

Кругом церкви, на цвинтарі, стояли ватагами козаки. Голови їм всім були не покриті, і буйний бавив ся вільно чупринами. Широкі спини огрядного та дужого люду покриті були розмаїтою, пістрявою одіжжю: тут вбачала ся і руда та порвана свитка, і білий, виложений шнуром кобеняк, і кармазиновий, запорожський жупан, і короткий кожушок, і замазаний в доготь оксамітовий, польский куптуш і саєтова, рожева з панянських цукрових плечок накрітка.

В суворім погляді замислених очий, в непорушніх обличчях якась то дума застигла. Всі були скамянілі й похмурі, тільки-но дїти з палкими, цїкавими оченятами не могли встóяти довго на місці, а нишпорили крадькома то між юрбою по цвинтарю, то по дзвініці.

Із широко розчинених церковних дверий тихий сьпів лине: „Сьвятий Боже, сьвятий кріпкий, сьвятий безсмертний помилуй нас!“

Церква сьвітлом сия. Перед намісними образами у високих ставниках горять товсті зелені сьвічки, а кругом них і коло самих образів миготять цїлі сотні манесеньких сьвічечок жовтих; за хвилями з кадильного диму вони яскріють зірками, скрашаючи сизі, прозористі хмари червоними тонами, а вгорі отой дим під банею уже пóклубами чорнїє, оповитий у морок. Вузкі вікна у церкві, розкічені різноколірними шибками, сьвітять ся тмяно, спалахуючи часами денеде відблисками веселки.

Правий притвір і середина церкви набита козацтвом. Засмажені, мужні обличчя, обернені до ликів сьвятих, визирають під промінем ласкавого, тремтячого сьвіту уже менче суворо, а не знаючі страху очі їм вогкі від сердечного, молитовного вражіння. Сиві оселедці, підголені, чорні чуприни і лисі геть голови схиляють ся, хрестячись, низько. Попереду перед царськими вратами стоїть Михайло Завістний, сотник, з золотою китицею на правому плечі; високий, широкоплечий, з сивими, довгими вусами, з шрамом на лївім виску, він подібен до могучого дуба, щó нажив собі силу під бурхітом бур. Лїворуч за ним стоїть молодий ще козак-красень Островерхий, з чорними, ледве закрученими вусиками, з підголеною хвацько чуприною, з ознакою хорунжого на лївім плечі; праворуч від Завістного молить ся лисий геть, з білою, пожовклою бородою дїд, а далї уже йде старшина та козацтво значне.

В бабинцї, у лївім притворі, скупчилась сама но жонота: рідко яка голова там повязана стрічкою, чи платком, а здебільша скрізь кораблики та очіпки, запяті довгими білими намітками, щó спадають до самого долу серпанками.

Жіночі уста шепочуть благання; очі підпесені до гори сьвятобливо; инчі палають лиховісним вогнем, инчі яскріють сльозою, яка неслухняно зривається ся з вій; але в жадних не сьвітить ся ні жах ані розпач, в жадних не видко безсилої жіночої муки.

Попереду з краю стоїть у чорній стрічці сотникова дочка Орися, а поруч неї у глазетовім кораблику її подруга Катря, молодого хорунжого жінка, щó з неї очий не зводить.

Орися[1]) стоїть перед образом великомученика Степана; її стрункa постава, закутана сизими хвилями з кадильного диму, здаєть ся легесенькою, прозорою. Вродливого личенька риси і елєґантні й шляхетні; в чорних, стиснутих трохи бровах криєть ся непорушня воля й відвага; карі очі зпід довгих, тéмрявих вій палають вогнем; на марморовім чолї лежать недитячі думи, хоч у виразї уст пишає дитяча краса.

Орися замислено дивить ся на лик, безміро ласкáвий, осяяний сьвітлом з лампади; їй мрієть ся далеке небо безхмаре, білі розпечені пáлом мури, слїпуче соняшне сяйво і ревуча юрба, розсатанїлі обличчя, підняті з камінними руки на „глашатая“ правди й любови і на устах у мученя на сконанні лагідна та прихильна ухмілка.

— Так, постраждати за віру, за правду, за своїх друзїв-братів, — дума вона, — неомірна утіха! Тут, на землї усе зрадливе і брехливе: усї присягання людські — порожні слова, поглум над знуженим серцем... Там тільки і спокій, і щастє у сяянні довічнього неба.

Вона придивляєть ся пильнїще до образа і бачить, немов очі живі у Сьвятого і зорять їй у душу; але ті очі знаємі, її серце з ними зжило ся, їх промінь тільки й грів її душу самотню... Та це-ж не Сьвятого стражденника очі, а очі її коханка і друга, властителя радісних мрій, очі вродливого юнака Антона Корецького. Де він тепер? Ні слуху, ні вісточки. Чи його почоломкала куля ворожа, чи він зрадив її, безталанну, і забув свої присягання? Пропав, пропав без пуття, а з ним разом пропав і життя її стямок...

— Що се я? — кинулась раптом Орися, — у таку хвилину і де про милого стала гадати? Се ворог людський бентежить натружене серце. Відступи ся, нечистий! — і вона почала ревно молитись.

А це далеко десь раптом пóстріл розтїг ся і луна покотила його по байраках та горах. Всї здрігнули ся і переглянулись значно; а клир тихо сьпівав: „Слава в вишніх Богу і на землї мир, в человіцїх благоволеніе!“

Скінчилась відправа; отець Василь вийшов у царські врата в епатрахілї з кипарисовим в срібряній оправі хрестом і тихим злегка тремтячим голосом обернувсь до молельників:

— Братіє і друзї мої, хреста сього оборонцї, на нем же розпнях ся за гріхи наші Син человіческий, мужайте ся духом, ібо наступає година нужденна, і возлюбивий нас Страстотерпець покликав вас стати твердо і купно до останнього пóдиху за хрест сей і за матїр Україну. Ворог цїлими хмарищами оточив наше убіжище, що до нині крило ся Богом, і уже погрожа нам вигуком смертодайним. Поклоняющій ся хресту Господньому брат покликав до помочі бузувіра, аби в спілцї з ним повалить під ноги нечисті сьвятиню... Не даймо-ж ми на знущанне нї хреста, нї жінок, нї сестер, нї дїтий, а ляжмо кістками за нашу правду і за нашу віру!

— Ляжемо, пан-отче, голови положимо! — перенїс ся відклик по церкві і розлїг ся на цвинтарі.

— Хай підкрепить же ваші душі і мишиці правиця Господня, хай криє вас вiд стріл і напастий Покров Пресьвятої Богородиці, заступниці нашої перед престолом Всевишнього! — велебно пророк пан-отець і благословив хрестом тричі весь люд.

Всї почали до хреста прикладатись; спочатку підходила старшина, потім — значне козацтво, за ними прості козаки і сірома, а нарешті уже матері, жони і сестри. Все те чинило ся богобійно, порядно, без замятні й хапанини; панувало над усїм якесь вражіннє надзвичайне і кожен почував над собою уже пóмах смерти крила.

Коли всї перейшли до хреста, отець Василь вийшов з ним через відчинені двері на цвинтар; за пан-отцем рушила півча, а за нею значкові понесли хоругви й стяги, за якими уже посунули всї козаки. На дзвініці ударили в усї дзвони; півча сьпівала: „Отверзи очі Твоя, Боже наш і внемли

[1]) Містечко Буша і по сей час істнує на тому-ж самому місцї за Могилевом, недалеко від Ямпола. На чолї стрімчака нема уже ні церкви, ні замку; денеде вбачають ся то ями, то купи каміння, але й їх уже зрівняв час і присипав порохом, з якого тепера буяє трава. Вівчарі люблять те місце — і для овець добра паша і для ока неосяжний простір; бавлять ся там і дїти селянські, радістні і безжурні бігають вони по тому славному кладовищу і скочують з стрімчатої узбочі каміння, втїшаючись як воно гуде і стриба у глибоку долину. Колишнього ставу те-ж нема й слїду, але манесенька Бушка і досї по ринї дзюрчить, а часами й лютує скажено, забираючи у Дністро і млинки, і загати, які сковують її волю забуту.

[1]) По Костомарову Орися, героїня від Буши, була Завістного жінкою, а по инчих джерелах — дочкою. Народні перекази, які й по сей час у бабчних формах живуть, менують один камінь у Буши сотниківною, а печерю одну — бабинцем.

Generated on 2015-08-15 07:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

молящим ся Тобі". Процесия обійшла тричі круг церкви, потім обійшла мури в замчищу, зупиняючись край кожної башти; потім отець Василь з півчою й старшиною дістав ся на самий мур до бійниць і звідтіля, з високости окропив тричі і містечко Бушу і пригород.

Козаки стояли під муром в боєвому шику, лавою. Різький, пронизуватий вітер тріпав прапори й стяги, і гнав по мглистому небу клочками пошарпані хмари; з отця Василя зірвало протягом його скуфійку і понесло геть униз по Дністровській долині, у хорунжого мало-мало не вирвало з рук хоругви і тільки но держалко уломило. Всі були ликовісним пречуттєм похилені.

Сонце, сідаючи за гору по той бік Дністра, проглянуло ізза хмар на хвилину і останнім промінем попрощалось з землею; він спалахнув ярким поломінем на високім хресті і поливув згасаючи до високостий темрявих. Отець Василь ще раз окропив козаків, ще раз на воїнство чесне поблагав благословення у Господа і з причетом журно до церкви вернув ся.

Коли зачинили ся двері церковні, і всі козаки й добровольці зібрались на невеличкім пляцу біля цвинтаря, а жонота стала поштиво півколом геть осторонь, то сотник, Михайло Завістний, зняв шапку перед своєю батавою і до неї обернув ся тихою мовою:

— Панове, товариші-громадо! Дозвольте до вас слово держати!

— Держи, держи, батьку, ми слухати тебе раді! — відповіли всі разом, уклонивши ся пану сотнику, та й насунули шапки на бакір.

— До сеї пори у цім затишку наших жінок і сестер боронив Господь від нещастя; але воля божа прийшла і покликала вона нас і наших кревних цілком постраждати за діло велике і постраждать до кінця. Двадцять тисяч що найкращого польского війська, під гетьманством Потоцького і Лянцкоронського стоїть за пів милї; пан Яскульский і пройда, і зух, вилазив по Бахчисараю і Цареграду, закупив башів і султана та й приволік сюди Татарву — на грабіжі наших дібр, на ґвалти й знущання над нашими сестрами і жінками, і сьвятій нашій грецькій вірі па поглум, пригнав сорок тисяч невірних поганців і всї оті ворожі потуги накерував воєвода Чарнецький на нашу горстку нещасну, аби добуть свою спадщину, орлине Чарнецьких гніздо.

— Так, так, — підміцнив сивобородий дїдусь, — учора ми добули язика; се його непохибне жаданнє: сїсти знову у цьому гніздї і розносити по околицях на хрещений люд жах.

— Ще-б то не так, коли он геть надокола, мов вовчі зграї, розлїзались загони татарські, — додав хорунжий.

— Знати наважились вони, — вів далї сотник, — або перерізати нас всїх до єдиного, або забрати, як бидло, живцем: нас — під червону таволгу, на неволю і каторгу до ґалєр, а жінок, і дочок, і сестер — на всесьвітній глум, на поругу... і се моя перша річ.

— Не дамо ся собакам живцем! — покрикнула громада: — Хіба через наш труп переступлять поганці!

— Не віддавайте, братці, дешево псам і козачого, білого тїла, а візьміть з наших напасників добру цїну, — прошамкав по старечому сивий кобзар, обводячи незрячими очима юрбу.

— Дорого, дїду, заплатять! — зухвально покрикнув хорунжий і юрба відповіла на те ухваленим гоміром.

Катря горяче пригорнула Орисю, а та тихо сказала: „Добрий козак".

— Слухайте-ж, панове, мою другу річ, — знову почав сотник і тиша запанувала: — Чотири днї тому назад від славного нашого полковника Богуна, продовж йому Господи вік — відібрав я наказа, щоби ми, на злучай нападу на нас сил ворожих, затримали їх тут в „шерміцерії" на скільки мога, аби тим дати пану полковнику час діждати ся підмоги у Барі. Так як, на вашу думку, панове, чи надовго здолаємо ми затримати злочинців?

— А що-ж, пане сотнику? — спитав середнього віку, покарбований шрамами лицар, весь голений, з самим лишень оселедцем, закрученим за єдине вухо зухвально: — А скільки приходить ся на козака тієї погані?

— Та голів двісті на хрістиянську душу... — відповів сотник.

— Гм! Не дуже багато! — зареготавсь оселедець: — Коли в добрий час, та на добру руку, так наш брат порішив би до обідньої доби таку купу; ну, а щоб їм подолати одну душу козачу, то тра часу днїв зо три, або й чотири, — не менче... чи так, братці?

— Так, так! — відізвались деякі весело, — а такого убгати, як ти, то й тижня мало!

— Так, стало буть, панове, на тому й стоїмо. щоб затримати їх тут, та і квіта, — по моєму, хоч навіть на тиждень, а вмирати, братці, козакам не диковина, — сказав сотник і надів на голову високу смушеву шапку з червоним верхом і кутасом.

— Даймо, — вставив старий козарлюга, — що настоящє, поправдї сказати, умирати ще я не вмирав, а для того я й не можу сказати, що воно за диковина? Жартами шуткував з смертю не раз, а щоб зовсїм умерти, то ще не доводилось .. Ну, та це пусте, — спробувать можна.

— Тим паче, — додав сивий дїд, — що доведеть ся тільки раз на віку скуштувать того меду!

Всї засьміяли ся і якось весело підбадьорились.

— Так слухайте-ж мого наказу, — сказав сотник, і все козацтво мовчки, покірливо поздіймало шапки. — Всїми своїми потугами, на скільки в нас є, ми засядемо в пригородї: там всякого припасу до схочу. З правого боку у нас непролазний ставок, з лївого — невилазне провалле, а просто добре окопище з гаківницями та гарматами; відтіля нас і зубами не витягнуть: прохід до валів і вузкий і занадто довгий; їм розвернути своїх потуг буде нїде, а ми їх потроху і почнемо лущити та локшити... потіха вийде, та й годї!

— Так, пане сотнику, добре ти розумом кинув!

— На що й красче! — підміцнили чупруни.

— Ну, а коли нас, по божому попуску, з тієї позиції вибють, то ми перейдемо у містечко, і тут хочай труднїще нам відбивати ся буде, про те ще днїв зо два, чи зо три продержимось...

— Чого не продержатись? Продержимось! — підкреслив молодий хорунжий, що вже на новому держалиї здіймав хоругов.

— А що до замку, — то ми його лишимо на дїтий, на дїдів, та на жоноту, — провадив сотник: — Доки ми будемо кришить ворогів, та й вони допомагати муть нам з високих бійниць, а коли ми всї поснемо сном козацьким, то наші сестри й подружжя продержуть ще замок днїв з пару, бо він і сам по собі недосяжен. А коли нарештї увірветь ся в середину ворог, то вони з'уміють не датись у руки живцем і не попустять наших сьвятинь на поругу!

— Не дамо ся живцем! — покрикнула грізно жонота.

— З'уміємо вмерти, — відказала відважно Орися, виступаючи наперед, — і сьвятині нашої в руки поганців не кинемо.

— Батькова дочка! — зауважив кобзар.

— Ну, попрощайте ся хто з ким хутко, по козацьки і гайда у пригород, в шанці: того і гляди, що голомозі захотять нас навідати.

Юрба заколивалась; намітки помішались з шапками, хустки і стрічки з шликами; стихло все і тільки вчувались то поцїлунки гарячі, то обійми міцні, то зітхання; але жаден стогін, жадне риданнє не вразило завзятців, і хіба но крадькома, на чиїх-не-чиїх чорних, молодих та яскравих очах набігла була сльоза неслухняна, та й та зронила ся безгучно на землю...

Сотник Завістний протер очі, поправив вуса і обняв гаряче свою одиницю, свою останню на життї втїху — Орисю.

— Прощай, доню! — промовляв він переривчастим голосом, — ти знаєш... як тебе я люблю... нїхто, як Бог... Його воля! А от, памятай, що покійну матїр твою один пан, що наїздом мій хутір спалив, хотїв був до себе узяти... Дак вона сокирою йому голову провалила; побояли ся приступити до неї надвірні, та й спалили з хатою разом.

— Памятаю, батьку, — велебно відповіла Орися: — За мене не счервонїєш ти, вірю!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сотник ще раз пригорнув свою доню до серця і хапливим кроком попрямував просто до брами, крикнувши всім:

— Пора! За мною!

І всі, насунувши аж на очі шапки, рушили мовчки до брами; насовувалась на землю смеркова мла і в пітьмі тій ледве, ледве було запримітити, як одноміро коливали ся сиси й шапки, і як довжелезна многоголова потвора, немов бачний той змій, вповзала у браму широку.

Орися стояла довго і нерухомо край скелі, втопивши в холодне, беззоряне небо свої допитливі очі; але воно було невідмовне, глухе; чорна хмара грізно здіймалась зі сходу і в неосяжній пітьмі миготіли лишень блискавиці далеких пожарищ...

[Далі буде].

Під калиною.

Нічка тиха Україну
Одвідать прийшла,
У садочок до калини
Гостий привела.

Стояв козак з дівчиною:
„Ох, каже, біда!
Люблю тебе, як рибоньку
Холодна вода“.

Усьміхнулась дівчинонька:
— „Чом не буть бідї,
Коли кипить дурне серце
В холодній водї“.

Одмовляє козаченько:
„Ой як же не буть,
Коли твої карі очи
І в водї печуть“.

Розсердилась дівчинонька:
— „Прибріхувать звик!
Нехай тобі тричі сяде
Тїпун на язик“.

Моргнув вусом козаченько:
„Ох, лихо моє!
А я-ж думав, серце буде
На віки твоє“.

Одказала дівчинонька:
— „Ось годї тобі!
Тогдї буде, як виросте
Гарбуз на вербі“.

Засьміяв ся козак жвавий:
„Знайду щó зробить!
Перекинусь вітром буйним —
Гарбуз полетить“.

Одрізала дівчинонька:
— „А, тобі напасть!
Хто шуткуючи кохає,
Бог щастя не дасть“...

Засмутив ся козаченько:
„Не слїд так казать
Пошли, Боже, нам з тобою
На рушничку стать“.

Замовчала дівчинонька
І козак замовк...
Потім... глянули... схилились...
І тихенько чмок...

Обняв любо дївчиноньку
Козак молодий;
„От се, каже, краще буде,
Нїж гарбуз дурний!

Засьміялась дівчинонька:
— „Не будь брехуном!
Коли любиш, люби серцем,
А не язиком“.

Леонїд Глїбів.

ПІДПАЛ.

Оповіданнє Василя Чайченка.

I.

Уся сїмя Семенова Коломийцева ще спала; коли враз почув ся крик голосний:

— Уставайте! Горимо! Горимо!

Молодший з двох синів Семенових, Грицько, почув той крик перший і зірвав ся з долівки, де спав.

— Лукіє, уставай! Чуєш! — почав він жінку будити.

Та, — йому на диво, — жінки не було там, де вона лягла з вечора.

Нїколи було Грицькови про те думати, чого се її нема. Він, штовхаючи та сїпаючи, збудив брата та батька та й вискочив з хати, кричучи:

— Уставайте! Горимо!

Сьогодня сьвято було, — тим ото, хоч уже й свитало, а Семенова сїмя ще спала. Як вискочив Грицько, то перше, що він уздрів при сїрому півсьвітї ранковому осїнньому, — то була жінка його, що стояла затого біля дверий.

— Горить! — крикнула вона і показала рукою.

Грицько глянув і побачив, що на маненькому хлївчикови поблизу хати вже вихоплювало ся зпід стріхи полумя. І тієї-ж митї помітив він, що якийсь чоловік утїкав від їх двору геть до слободи. Їх хата стояла сама собі на край села, і від неї до слободи було з гони. Отим-о порожнім місцем і тїкав чоловік і здав ся він Грицькови по знаку. Він і хотїв був кинути ся слїдком за ім, та полумя на хлївчикови дужче вибухнуло, так він і метнувсь до колодязя, гукнувши:

— Ратуйте, хто в Бога вірує!

Тим часом з хати повибігали Семен з жінкою, старший син Іван, невістка, його жінка, та двоє-троє дїтвори. Жінки й дїти зараз почали тужити та кричати: „Ратуйте!“ Не могли того сусїди не почути, і вже за малу годину увесь двір Семенів був повен людий. Люди ті кричали, метушились, витягали воду з колодязя, носили її відрами, ростягали той хлївчик, щó горів, та поливали його водою, а дві жінки, — у їх сили вдвоє побільшало з ляку, — вже викочували з хати високі на колесах скринї. Серед усього того розруху впала Грицькови у вічи жінчина постать. Лукія не пособляла ні виносить ся, ні гасити; вона стояла, прихилившись до стїни, притиснувши руки до грудий. Грицько, біжучи з відром від колодязя, підбіг до неї. Вона була як біль біла, очи — мов у божевільної.

— А чого стоїш? — скрикнув Грицько, — берись пособляти!

Він побіг далї, а вона й не ворухнула ся і все стояла раз-у-раз здрігаючись та біла-біла. Вона дивила ся туди, де горіло, та тільки нїчого мабуть не бачила: її трусила пропасниця, що не давала їй ані бачити, ані розуміти.

Тим часом Семенова сїмя та сусїди встигли вже розтягти маненький хлївчик, не давши вогневи перейти на хату. Двоєтроє ще уважно переглядали та поливали поростягану пригорілу солому та дерево, боячись, щоб не заховалась деяка искра. Инші вже тільки дивили ся на це і балакали про те, з чого це воно стало ся.

— Та, звісно, з чого стало ся, — підпалив хтось та й годї! — казав один.

— А ти знаєш? — сперечав ся хтось.

— Вже-ж знаю! Усї-ж спали в хатї і дївчини нема, щоб у повітцї спала. Як би був наймит, то той міг-би циґаркою підпалити, а то й наймита нема. Видимо, що чуже підпалило.

— Та я його й бачив, отого палїя! — озвав ся Грицько. — Тільки я вискочив, а він просто від нашої хати біжить на слободу. Я й хотїв гнати ся за їм, так і вогню-ж не кинеш. І такий він наче мінї по знаку.

— А на кого він скидаєть ся? — запитав ся в Грицька урядник, — він жив недалеко, то вже й прийшов на пожежу.

— Та хто його зна... так не вгадаєш... — вагав ся Грицько.

— Ну, а в чому він був? — допитувавсь урядник.

— Та він у чумарцї був і без шапки.

— Без шапки? — озвав ся один з людий? — Стривай лиш! Оце чую я, кричить щось: Ратуйте, хто в Бога вірує! А я вже став і був у дворі. Кинув ся я на вулицю, коли дивлюсь, — аж проз мене біжить якийсь чоловік у чумарцї і без шапки. І біжить так з вашого боку. І мінї наче по знаку здавсь.

— Ну, а хто-ж то? — спитавсь знову урядник.

— Та хто його зна... Не вгадаєш сказати — а може й не воно?

— Ну та вже як там тобі здалось, так і кажи.

— Та здалось так, наче на Андрія Тищенка скидаєть ся, а в тім хто й зна...

— На Андрія Тищенка? Ну, се такий парубок, що він того не зробить. — сказав хтось.

— Хто його зна — не вгадаєш... якось непевно зауважив чоловік, щó бачив тїкача. — Усякого буває...

— Ви кажете, що Андрій Тищенко? — забалакав до його Грицько. — От же й мінї так здало ся.. — І Грицько через віщось несамохіть повернув ся на той бік, де стояла жінка.

— Та хто у вас перший побачив це? — спитавсь урядник.

Generated on 2015-08-15 07:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Я перший почув, що кричало: Горимо! — почав росказувати Грицько. — А хто саме кричав, — того до пуття не розібрав. Вискочив я з хати, дивлюсь, — моя жінка стоїть серед двору і кричить: Горимо! Мабуть же вона перша й побачила.

— Та йди ж, коли тобі кажуть! — уже крикнув урядник і, не ліждавшись поки вона прийде, сам підійшов до неї. Люди й собі потовпились ближче до молодиці.

— А ну скажи: ти перша побачила, що горить? — почав урядник.

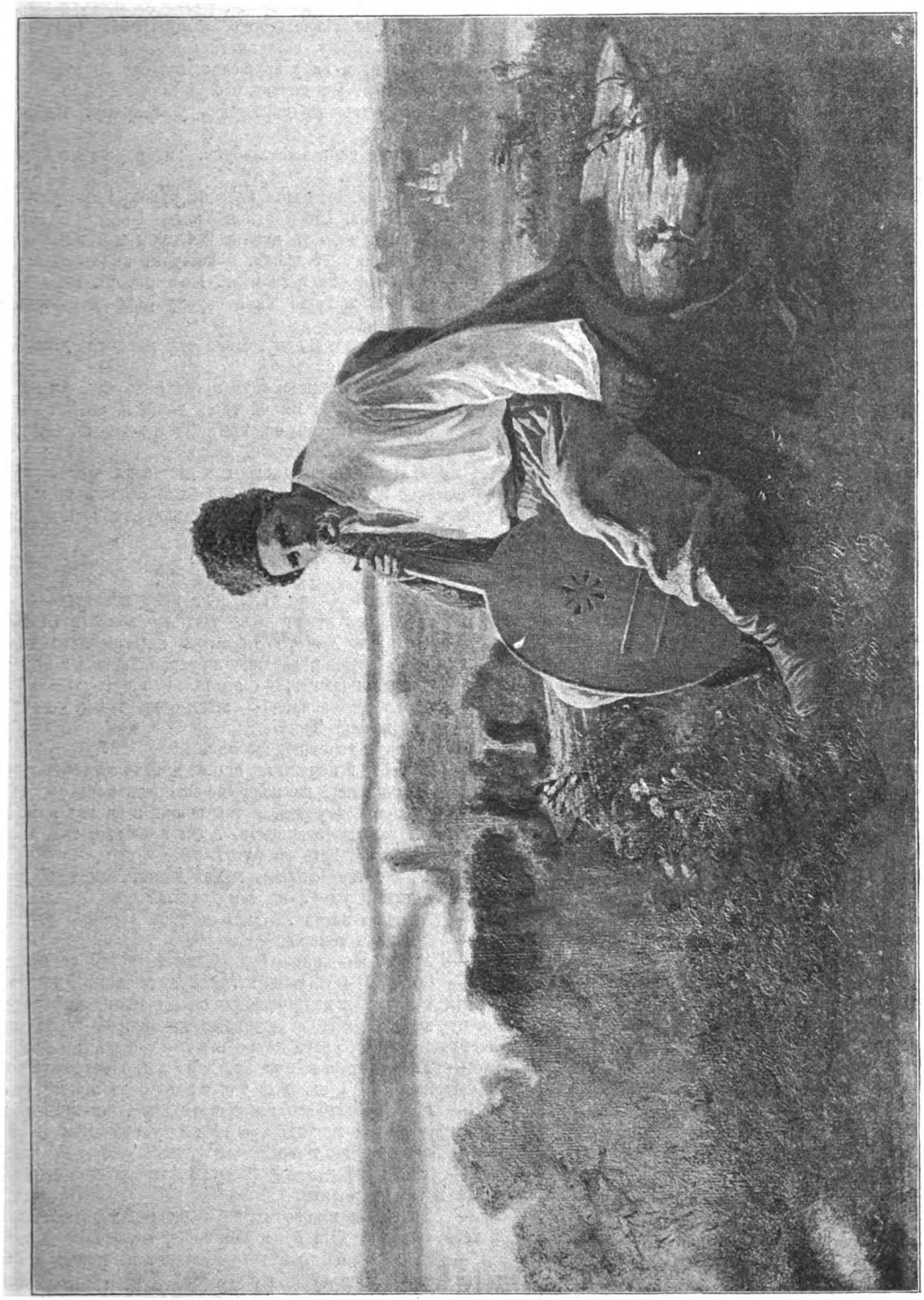

Тарас Шевченко з бандурою над Дніпром. [З образу К. Трутовського].
[Власність Алек. Петр. Бахрушина з Москви].

— А де-ж твоя жінка? — сказав урядник. — Ось ми її спитаємо ся.

— А он вона! — показав хтось з людий на Лукію, що й досі ще стояла, прихилившись до стіни.

— А йди лиш сюди! — махнув їй рукою урядник.

Лукія не поворухнулась.

Побачивши, що всі на неї дивлють ся, почувши, що в неї питають ся, Лукія враз мов би прокинулась зо сну; але відмовити змогла аж як удруге урядник спитав ся:

— Я... — вимовила вона, силкуючи ся спокійною бути, а сама вся тремтючи.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ну, то й що-ж ти саме побачила? Як ти побачила? Як воно було? — розпитувавсь урядник.

— А це що? — скрикнув несподівано один чоловік, з тих, що́ обгорілу солому розкопували та поливали: він звідти хустку жіночу витяг і показав її усім.

— Хустка! хустка жіноча! — загомоніли округи.

— Чи ти ба! а чия-ж це?

— Та се Лукіїна! — скрикнула старша Семенова невістка.

— А й справді наче її, — згодила ся її свекруха.

— А дай лиш сюди! — сказав урядник і взяв хустку. — А ну, кажи, — вдав ся він до Лукії, — твоя оце хустка?

— Се... се не моя хустка... — ледві вимовила вона.

— Не твоя? А чого-ж твої кажуть, що се твоя? — наполегав урядник.

— Не знаю... може й моя... плутала молодиця.

— А коли твоя, то як же вона сюди потрапила? га? — допитувавсь урядник.

Лукія мовчала. Все її бліде обличчя з чорними очима, що́ дивили ся якось півбезнадійно, півблагаючи, з тонкими тремтячими губами, виявляло велику борню душевну.

— Та кажи-ж! — підгонив урядник.

— Я... — почала молодиця і спинилась, мов щось їй горло відразу здавило; та вона перемогла себе і почала казати далі: — Я... сама підпалила хату... у двох з Андрієм Тищенком... а хустку пустила...

Усі відразу стихли. Он воно що! Про Андрія та про Лукію усі знали. З їми трапилось таке, як звичайно трапляється ся. Вони покохались, а батько думав інакше і віддав Лукію за нелюба Грицька. Вона прожила з чоловіком з кінця зими до осени, та й востала ся чужа і чоловікови і усій його сімї. Весела та жвава колись, — стихла вона тепер. Хоч як сверкруха або старша невістка дошкуляла, — вона все мовчала. А тепер ось виходило, що мовчучи ховала вона у душі далеко більш, ніж люди думали.

— Ти підпалила? Ти? — спитавсь дивуючись урядник. — А на що-ж ти се зробила?

— На те... на те, що мині життя нема... що сьвіт вони мині завязали — хай же й вони знають горе! Спалити їх хотїла!

Усе це вона зато́го ви́крикнула голосом, що раз-у-раз їй перехоплював ся, а тоді знесилівши, після усього, що витерпіла, з цього останнього вибуху, вона відразу впала на приспу, затулила ся руками та так і заніміла.

— Візьми її у волость, — там допитувати му! — звелїв урядник сотському. — Та й по того, по Андрія, треба послати.

Сотський підійшов до молодиці і торкнув ся їй до плеча.

— Ходїм, Лукіє!

Вона, здавало ся, не чула.

— Чуєш, ходїм! — і він штовхнув її дужче.

Вона підвела голову від рук і повагом устала. З обличчя вона була мов зовсім спокійна.

— То й ходїм! — якось затого весело сказала вона, устала й сама перша пішла.

Люди мовчки дивили ся на все це і вже аж як Лукія відійшла далеченько, почали люди потроху гомоніти: усіх те, що скоїло ся, вразило, усі по своєму силкували ся його вияснити. Тільки Грицько нїчого не казав. Мовчки та непорушно він стояв і дививсь у слїд жінцї..

II.

А Лукію привели до волости і, поки слїдство, посадили в холодну. Молодиця не довго просиділа сама у тій темній комірчині. Трохи бо згодом двері в холодну відчинили ся і туди упхнуто нового рештанта. То був Андрій. Ледві вздріла його Лукія, вискочила з темного кутка, де сидїла і кинулась йому назустріч. Вона вхопила його за руку і потягла у той темний куток. Там нїхто не міг їх побачити крізь ту невеличку дїрочку, що́ була прорубана в стїнї з холодної в сїни і що ставала замість вікна у рештарнї. Та й дивитись не було кому, бо усї зараз повиходили з сїний, скоро замкнули холодну. І сидючи в темряві, пригорнувшись до Андрія, почала вона палко, але пошипки, щоб хто не почув:

— Любий, соколе мій, — ох як страшно було! Як я бояла ся, що хата займеть ся, що не поспіють вчасно погасити. А потім — ох!

Вона вхопила ся руками за голову та зараз спустила їх і казала далі:

— Вони таки знайшли хустку, що я там кинула, — так я й думала, що вона не згорить. Вже й не знаю, звідки в мене та сила взяла ся сказати, що се я з тобою підпалила. Ой Боже! скіяьки сорому, скільки ганьби — підпалила!

Вона спинила ся з зру́шення, а може сподіваючи ся від його якого слова, що додавало-б їй відваги. Але він мовчав, сидючи непорушно та дивлючись у темряву. Вона почала знову:

— Та вже найважче відбули. Тепер уже що буде, а нас нїхто не розлучить.

І вона обняла Андрія за шию рукою і притулилась щокою до його щоки. Він усе мовчав.

— Милий, чого ти мовчиш? Скажи що, повесели мене!

Він помовчав ще трохи, а потім почав повагом:

— Та нема чим веселити... Не знаю, чи гаразд ми зробили?... Бо воно-ж гріх! Та й сорому скільки зазнали та ще й більш зазнаємо.

Він змовк на хвилину. Вона теж мовчала, дожидаючись, що він ще казати ме.

— Це воно тільки казати легко було так, як ми казали: відтерпіли та й край! Як би тїлом терпіти, то воно-б нїчого. А то-ж сорома, ганьби скільки! То люди, як люди були, а тепер острожники, каторжні якісь.

Де далі він казав, вона все дужче та дужче відхиляла своє обличчє від його і врешті зовсім пустила його шию. Вона обхопила руками свої колїна, так стиснувши пальці, що вони аж затріщали, і сказала:

— А ти-ж не так тоді казав!

— Еге... тоді... — почав був він.

— Стрівай! — не дала вона йому казати, — стрівай! Ти тоді казав, що любиш мене так, що хоч і в Сибір ладен піти аби зо мною. А потім ти почув, як Іван Омельченко, що його за підпал у Сибір заслано, прислав листа і в йому писав, що йому там гарно жити, — як ти це почув, то сказав: От як би й нас туди заслано — жили-б ми там у двох добре. Адже так ти казав? Так?

Він кивнув головою, що так.

— Ну, ото й почали ми про се думати та розпитувати ся. Ти-ж сам і довідавсь, що коли нас зашлють повішно, так мене з чоловіком тут розлучуть, а там звінчати ся нам можна буде. Тоді ми й наважили се зробити. Адже-ж се так, так, — кажи! — і вона вхопила його за руку.

— Та що там балакати? Хай і так. Так тоді думав.

— А тепер уже й не так думаєш?

— А тепер не так.

— А як же тепер?

— А так, що краще було-б, як би сього не робити.

— Отак-о! — Лукія пустила його руку і встала. Не сходючи з місця, вона прихилила ся до стїни, а він усе сидїв у кутку коло її ніг, похнюпивши голову. — Чому-ж би то було краще, як-би сього не робити? — спитала ся вона.

— Та я-ж тобі вже казав. Хіба легко острожником, палїєм ізробити ся? І яке вже там щастє буде після цього!

— А ти хіба цього не знав тоді ще, як нїчого не робило ся? Чом же ти тоді про се не думав? Чом ти тоді не лякавсь його так, як тепер?

— Хіба я не думав? Я думав, та мабуть одно — думати, а инше — робити.

— Та ти-ж нїчого й не робив! Адже я підпалила, а з тебе тільки й діла було, що побіг, щоб люди бачили.

— Не що-ж бо то й що — нїчого не робив, а ганьбу терпіти доводить ся нї за що!

— Нї за що? Андрію, серце, а я-ж? Адже й я для тебе свою честь згубила, свою добру славу стоптала! Адже й я для тебе сибірною, острожницею роблю ся.

У голосї в неї чути вже було благання та він не помічав того, або не хотїв помічати. Дуже вже гостро вразила його та ганьба, що зазнав він, ідучи рештантом по рідному селї, ховаючи свої очи від поглядів людських. Та ще й за таке

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ділo! Підпал — адже це найгидчійше ділo — усї так кажуть і він сам знає, що цьому правда. І він те зробив! І як воно стало ся, як він міг це зробити!

Так вони любили ся! Сувора воля батькова розбила їх щастє. Та їм не хотїло ся, вони не могли його зректи ся. Спершу вони не стрівали ся таки довгенько, а потім почали ся здебільшого випадкові сумні зустрічі, короткі, на кільки хвилин, в яких суточках на вулиці або де в садку. Але одного разу їм пощастило побалакати на самотї. Спинюване почуваннє спалахнуло знову з усеї сили: вони не могли кинути надію жити колись укупі, почуваннє штовхало їх бороти ся за се і здобути його хоч як дорого. І отут-о вперше й виникла божевільна думка: зробити яке злочинъство, щоб за його їх заслано і можна було їм подружити ся.

Не легенька була їм обом ця думка! Не легко було думати їм про ганьбу тую, що мало ся їм відбути, про розлуку з рідним краєм! І спершу вони були облишили цю думку.

Але потім, в самотні часи, вона з'являла ся знову кожному з їх і вабила їх облудною мрією: оце ваше щастє, отак-о ви зможете його здобути! Хіба щастє то така мала річ, що за його не варто відтерпіти. І що ви губите, це зробивши? Андрій злидар, чужий наймит, йому на те хазяйство ще збивать ся треба. Хіба не однаково, що там се робити, що тут? Звісно, тут зоставали ся рідні, люблені люди, та в їх обох не було найріднїйшої, найлюбленїйшої людини, що з нею найважче розлучити ся, — у їх обох не було матерів. Андрій був зовсїм сирота, а в Лукії був самий батько, той батько, що завязав їй сьвіт, занапастив літа молоді. І нестерпучо-тяжкі були їй сї літа: чоловік — і так їй нелюбий — уже починав дуже її бити, свекруха не вгаваючи гризла.

— Міні так, що хоч і втопить ся! — казала Лукія, — або втечу звідси — хоч як утекти, аби втекти. Або втоплюсь!

І вони зважились...

Еге, але тепер він бачить, що поспішились, що дуже вже він поняв віри облудній мрії, помилив ся і тільки себе занапастив.

Та й їй-ж! — щось наче сказало йому в душі. Бо-ж твоя се думка була! Звісно, Лукія з усеї сили вхопила ся за неї, вона пособляла йому зважити ся на се, вона навіть і зробила це сама, — та без його вона цього не зробила-б — на се треба було необхідно, щоб він згодив ся, щоб і він того забажав — і він бажав його. То він і її занапастив!

Та чого-ж він її, а не вона його? Адже-ж як-би її не було, то ніщо таке не впало-б йому на думку. А вона нагадувала йому цю думку, вона роспалювала його зважитись, вона мов штовхала його, І усе це, усе ця ганьба — від неї — через неї він занапастив своє життє! Він почував, що в його вже зато́го нема кохання до неї, а є зовсїм инше, зле почуваннє...

Лукія мовчка біля його стояла. Думки мішма йшли у неї в голові, вона почувала тільки, що нове страшне лихо от-от упаде їй на голову. Як батько неласкавий за нелюба приспівував її піти, — то було перше страшне її нещастє. Та тоді ще надія у неї в серці не вмирала: почувалась бідолашна, що ще є щось, що за його вхопити ся можна і жити за для його. Се щось, — то було її зганьблене, затоптане примусом, але і досї таке, як і перш, палке й чисте кохання до Андрія і його коханнє до неї. А тепер? Тепер оце нещастє незмірно страшнїйше, незмірно гірше за перше. Все вже вона згубила: волю, честь, рідних та подруг, бо з їми її розлучуть, — усе, усе згубила, тільки Андрій та коханнє його їй зоставало ся, те коханнє, що задля його вона на все лихо пішла. А тепер і він... Коли те правда все, що він каже, коли те все не так тільки, на мить, з серця казано, — то й його вона губить! Що їй по цьому в життї?

— Андрію! голубе! а що-ж ти зо мною зробив? — скрикнула вона і не сївши, а впавши до долу, вона припала до його, обхопивши його руками.

Але він стиха відсунув її.

— Тихше а то ще почують, — сказав він зимно, устав і відійшов у инший куток.

III.

Пішло слїдство, до́пити та передопиги. Після доброго першого допиту слїдчий, що́ на село приїхав, зважився кинути Лукію та Андрія на волі. Поки суд, повинна була Лукія у свого чоловіка жити.

Тяжке було їй це життє! По всяк час-годиночку знала вона й чула, що зробила вона зло тим людям, з якими жити має. Зло те мусїло їх навіки розлучити, та їх ще поки не розлучено, то й було се важко вельми і їй, і людям тим. Вони мов боялись її, мов обходили її, найбільш чоловік. Як-би він бив її, — може-б їй було се лекше, може-б отой біль придавлював-бя у душі в неї думку про те, що вона винна перед їм та перед його сїмєю. Та нїхто її не займав, усї тільки обходили її мов щось нелюдське. І оце-о й було найважче.

А тут ще Андрій! Відколи вона балакала з їм тоді, у холодній, — вона бачила його тільки на мить, на допитах та раз на вулиці зустріла. Вони нїчого оцне одному не сказали, тале-ж Лукія почувала, що його серце від неї відвернулось.

Так! Але вона не хотїла, не могла тому віри няти, щоб він зовсїм занехав її! Вона жила ще однією нерозумною надією. Вона сподівала ся, що все це може ще й перемінить ся — уся ця справа — вона сама так складеть ся, що Андрій до неї, до Лукії вернеть ся. Адже воно вже зробило ся, його не переробиш і хоч як, а їх зашлють. І певна вона була чомусь, що зашлють їх невідмінно в одно місце. І тодї, як вона таки буде з їм, — тоді його серце знову цїлком прихилить ся до неї, — так уже воно все складеть ся, що примусить Андрія до цього. Бідолашна! Вона забувала, що силою не вернеш почуваннє, коли вже воно вмерло, і голубила сю мрію і жила нею і нетерпляче дожидала ся суда.

Ото й прийшов той суд, ото вже вона у містї, і салдати уводють її у величезну сьвітлицю, людий повну. Спершу вона не розбирає нїчого, вона не знає, що се за люди, чого се їх тут стільки назбирало ся. Невже це всї її судити муть? Вона силкуєть ся розібрати се і потроху догадуєть ся, що ото судді, а ото люди, що́ прийшли подивитись, як її судити муть. Вона та Андрій сидять на одному ослонї. Він блїдий і не дивить ся на неї, вона вся тремтить, дожидаючись, що ось-ось зараз знати ме вона, яка її доля.

Щось читають — вона там нїчого не розбирає, тільки дочуває, що раз-у-раз там її та Андрія згадують. Потім про щось її питають, — вона відмовляє зато́го навмання, бо й це погано розуміє. Вона тільки каже, що винна вона, що підмовила удвох з Андрієм, вона уперто обстоює за те, що удвох з їм, що він теж виний. А він... він каже, що нї!..

Як почула вона те вперше, ледві вдержати ся змогла, щоб не скрикнути з болю, що́ їй серце пройняв... Та вона перемоглась і зважилась бороти ся з їм, зважила ся здобути його собі.

Він каже, що нїчого не зна, що він тільки йшов проз двір та й побачив, як Лукія щось там робила коло хлївця, а він не біг звідти, тільки йшов.

Вона силкуєть ся показати його брехню, розказує, як вони попереду змовляли ся, як прийшли удвох і як зробили. Вона тільки не каже, на що вони це зробили, свою мету не показує. Як питають її про це, вона або мовчить, або каже, що зробили вони те, щоб помстити ся над її свекром та над її чоловіком за те, що вони їх, Андрія та Лукію розрізнили, не дали їм звінчати ся. Вона не хоче, щоб судді знали про те, на що вони це зробили, боїть ся — бо тоді стануть їй вони, ті судді, на перешкоді, зашлють Андрія нарізно від неї.

Починають сьвідків питати. Сьвідки плутають, не розбереш до пуття з їх оповіді, як воно саме було. Та все-ж з того, що вони кажуть, виходить так, що й справді Андрій у тому ділї був. Вона дослухаєть ся до кожного словечка, що його сьвідки, люди з її слободи, кажуть і раді́є, як таї слова сприяють їй. Еге, вона подужує, Андрій винний буде.

І тодї їй відразу страшенно схотїло ся, так, що не сила перемогти ся, схотїло ся почути від Андрія хоч одно ласкаве слово, хоч один неворожий погляд його піймати. Вона стиха торкаєть ся рукою до його руки. Він повертаєть ся і мить дивить ся на неї чи то дивуючись, чи то мов обороняючись від неї — дивить ся так, як на ворога, що з їм бороти ся має. Вона відразу схиляєть ся, як прибита.

Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вона починає розуміти, що силоміць себе любити не примусиш; вона зрозуміла, що він до неї ніколи, ніколи не верне ся! То що-ж їй робити? Нащо їй бороти ся? Хоч би і в одно місце їх заслали, — однак вони й там чужі одне одному будуть. На що-ж тепер бороти ся, добувати ся того, з чого ніякого пуття не буде?

Та на що-ж він бреше! На що він зрікаєть ся її і дїла того, що вдвох його роблено? Ніколи-б вона так не зробила, ніколи! А він зробив, — хай же йому за се кара буде, хай і йому така доля, як і їй буде!

І несподївано инше почуваннє оживати, зростати у намучених її грудях почало. Адже вона любила його, вона, його ще й тепер любить, хоч він і робить так. То люблячи вона йому життє занапастить. Їй уже сьвіт заміжжям завязано було, а він ще міг-би щасливий бути, — та й може ще бути, — аби вернувсь до дому неосуджений. І що більш вона думала, то дужче та дужче брав її жаль живий, жаль уже не про себе, а про цього нещасливого, пригнїченого, — а все ще люблєного Андрія...

— Подсудимый Андрей Тищенко, что вы можете сказать въ свое оправданіе? — питаєть ся найстарший суддя.

І в той час, як суддя останні слова в присудї дочитує, важке придавлене риданнє розлягаєть ся по великій сьвітлиці. Усе на мить стихає: то припавши головою до поручат, ридає, все на сьвітї загубивши, присуджена до кари злочинниця...

1893.

ХВИЛЯ.

Цїлїсенький день залицяло ся Сонце до Хвилї морської, — та все таки не подаєть ся вродниця лукава: тільки що Сонце багате золотом щиро осипле її, зараз і зникне в морську глибочінь, винесе перлів, вквітчаєть ся ними і котить ся гордо, сьміють ся, од Сонця дари не приймає: „Я кращі сама“, каже, „маю!“ Даремне весь день закликало закохане Сонце до бережку Хвилю: з піском гарячєньким погратись, об камінь хмурний поплескатись — не слухала хвиля прудка, все далї втїкала у Море. Втомило ся Сонце, розгнївалось, все счервонїло, кинуло погляд сердитий в останнє на Хвилю й сховалось за пишну рожеву завісу.

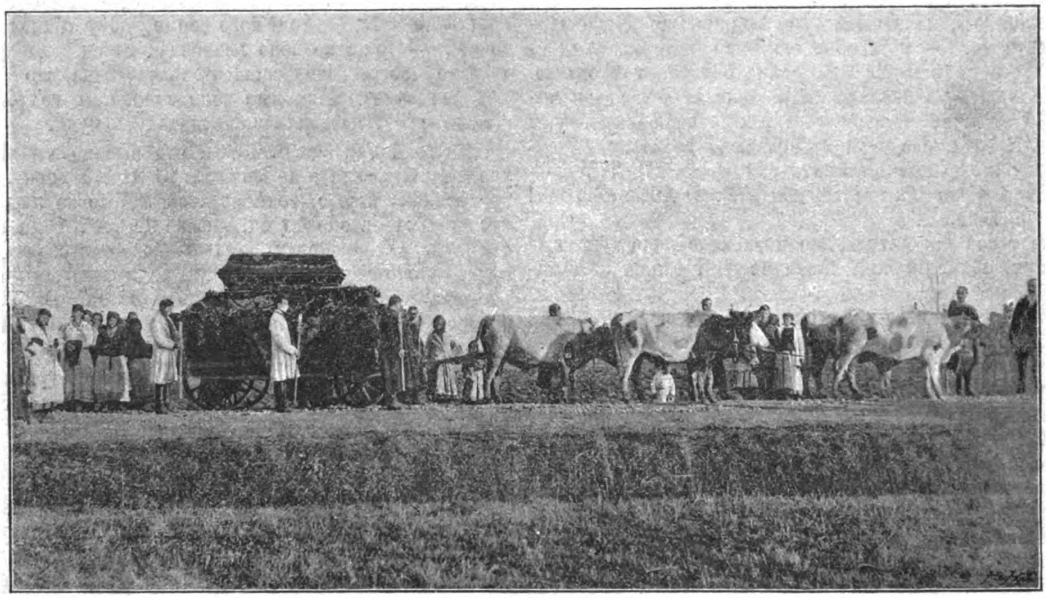

З Шашкевичевого обходу: Караван з домовиною. [Фотографував проф. В. Шухевич].

Андрій устає і говорить тремтючим голосом:

— Та що, господа суддї... не винен я... Це все набрїхано... На що мінї таке страшне дїло робити? Я... ми...

Далї він плутає ще щось нерозбірне і сїдає.

Тепер і її про те саме суддя питає. Вона устає й мовчить спершу, не відразу каже. Та вона вже знає, що казати:

— Простїть, що я так казала. По дурному я на його сказала: усе я сама зробила, а він нїчого тут не винен, і він правду каже, а я на його з серця наказала, що він мене кинув...

Вона каже це голосно, затого спокійно і сїдає на своє місце, чуючи, як серед людий шепочуть:

— Яка уперта! Тільки тепер правду сказала.

Вона почуває на собі погляд Андрїїв і повертаєть ся до його. Якось благаючи, як винний, він на неї дивить ся. Вона перемога себе і усьміхаєть ся до його ледві помітним останнїм усміхом — на довішнє прощаннє.

Присяжні не довго радють ся. Вони скоро вертають ся з рішенцем. Лукія Коломийцева — винна, Андрій Тищенко не виниий. Серед панів хтось заляскав у долонї. Суддя подзвонив і все стихло. Суд читає присуд: пустити на волю Андрія Тищенка, а Лукію Коломийцеву на Сибір заслати.

А Хвиля всьміхалась весела, румяна в танку подружок молодих, всї в купі до берегу йшли спочивати: віночки перлисті зняли, повбирались в одежу буденную на ніч і тихо балакали йдучи.

Аж ось, щось то стало ся Хвилї-вродницї: уся затремтїла, назад подала ся, головку схилила на плечі подруг.

— „Сестрице, чого ти, чого?“ — запитали вони клопотливо. І знов підвела ся високо вродливая Хвиля, закинула гордо головку і глянула сьміливо в вічи тому, хто сполохав її. А він, весь блїдий од кохання, палко вдивляв ся з високого неба у темнеє море. Не здержала погляду Хвиля: уся затремтїла, уся загорілась тим сьвітом кохання й схилила головку свою соромливо. — „Чого ти, чого?“ — запитали здивовані сестри. Зітхнула лиш важко високими грудьми, всьміхнулась щасливо — враз догадали ся менчиї сестри, ласкаво і радісно стали вбирать молоду до вінця. Вдягла ся в шовкові зелениї шати, перлистим вінком уквітчалась, а милий усю її сріблом обсипав і шлях золотий простелив їй по темному Морю.

Іде вона, йде, все бистріше-хутнїше, все важче-палкіше зітхають високиї груди, і радісні сльози спадають на вид, і очи блещать од кохання. А милий покинув зірок-сьвітилок, покинув боярина-хмару, спішить-поспішає назустріч коханці, схилив ся над самеє море і манить до себе.

Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Оступили ся хвилі-дружки і одна лиш вона підняла ся, а Місяць обняв її сяйвом, у серце їй навіть заглянув, блескучими всю поцілунками вкрив і тихо повів за собою. І Хвиля сьпівала, і Хвиля зітхала од щастя, не бачила краю веселому раю. Дружки-ж темноризі оддалю цікаво й несьміливо йшли чередою...

Не вечор, не два нетерпляче коханці чекали, поки то заздрісне Сонце засне і, веселі-щасливі, мерщій поспішали на любу розмову: зза гір ясний Місяць, а Хвиля з морського глибокого дна... Не день і не тиждень закохана Хвиля гуляє-сьпівае, од щастя ослїпла, не бачить, що милий уже не такий, як колись то: пізнїще й пізнїще виходить на небо, червоний та заспаний, наче з похмілля та дивить ся чудно так — криво... А Хвиля нїчого не знає, сьпівае, його дожидає до самої глупої ночи, вдягаєть ся пишно в парчу*) золоту та в білу перлистую піну — даремне! Не хоче дивити ся милий на пишну красу. І меркнуть парчевиї шати, і піна перлиста збігає з чола, а Хвиля все ходить, зітхає та погляду його шукає. І став одвертати ся Місяць од милої: стане собі над горою і що він там робить — не знає покинута Хвиля, хоч дивить ся пильно, гукає даремне! І стала питатись ревнивая Хвиля, чого він од неї тїкає, чого за горою шукає, чого він аж схуд і поблїд і не дивить ся в вічи — так Місяць всьміхнеть ся та скосу погляне тай піде, скривившись, за гору, а нї — так загорнеть ся в темную хмару. Раз колись Хвиля спітькала його [Море заснуло було і Хвиля собі задрімала під каменем сивим] — Місяць зза чорної хмари виставив срібниї роги і когось до себе манив — порвала ся в гору з питанням ревнивим гнївная Хвиля, а він і не глянув, пішов собі просто до скелї.

Погнала ся Хвиля за ним, а Місяць над скелею став, моргнув на коханку лукаво, сказав їй: „Прощай!“ — та й сховав ся за скелю високу. Розгнївалась Хвиля ревнива, одбігла назад, розігналась тай кинулась просто на скелю, розлучницю злую.

Розбилась краса водяная об камінь суворий, нїмий: віночок порвав ся, упав і розсипавсь, блескучиї шати померкли, змялись, — слїзми залилась, заридала нещастна, в туї назад повернула у море. Ласкаво горнули її сестрички і рибки втїшали — даремне!

Сумна похожає по морю скривджена Хвиля; то зрадника свого клене, то знов єго поглядом ловить. Питала ся в вітра, а той тільки свище, питала в зірок, а вони лиш моргають на неї, а його немає-немає: десь зовсїм подав ся і зник він з високого неба.

Темна, похмура важкою ходою блукає по морю вагітная Хвиля; прийшла до каміння, вдарилась-впала на його і стогне, і бєть ся, і плаче... Вже треті півні просьпівали, вже Віз покотивсь на край неба, як Хвиля дочку породила і — „Мрія“ — її нарекла.

Легенька, як піна, як місяшний промінь, ясна, як Хвиля, прудка-жартовлива, вийшла з обіймів матусї на берег плисковатий Мрія, а мати злегенька плискала, горнула дитину кохану, прибоєм гойдала та нишком навчала: „Лети, моя доню, лети та шукай того зрадника-батька ясного твого. Чаруй всїх красою своєю, відраду давай нещасливим, щасливих же грохи дратуй, жартуй з ними, тільки-ж злегенька, гляди, не знущай ся. Де-ж зрадника, доню, якого зобачиш — помсти ся за скривджених, доню! Мерщій замани до мене в обійми тяжкиї, — о, я їм всїм щиро оддячу за щирую кривду, якої навчились вони у свого різнолицого Місяця-пана! А його шукай, моя доню, повсюди, роби з ним що хочеш, тільки заклич його на суд, на розплату!“

Мрія простила ся з неньокою, тихо на крильцях легеньких туманних у гору звила ся і скрізь понесла ся над сьвітом, літає, дива виробляє: того причарує і тугу розважить, а иншого сном налякає страшним, иншому зіркою блисне, а тому весь розум туманом застелить — і бавить ся Мрія жартлива. Літала-літала по сьвіту і чує: зірки гомонять, що скоро вже верне ть ся в темну небесну країну Місяць ясний. Згадала дочка про скривджеиу матїр і вчуло ся їй, як стогне безщасна, прикута до дна. Зібрала всю злість, закуталась Мрія у темний холодний туман і летить вже назустріч батькови злому, що в хмарі довго чогось забарився-чепурить ся. Зорі аж нижуть очима повітрє, моргають, тремтять, коханця свого дожидають; і вітер притих: дожидає приказу, коли одхилити завісу. І ось розділилась завіса хмарна: молодий та блескучий, ласкавий та радісний в і н показав ся! Вклонили ся зорі, вклонились і — менші то зараз же зникли, як слуги пред паном, а старші остались: витають і любу розмову ведуть. Глянув у право, у лїво по небови Місяць, як добрий хозяїн [„Який же він зрадник? Який він лукавий, що мати казала?“ — думає Мрія], зирнув він у низ, де Мрія у сивий туман загорнулась, зирнув, усьміхнув ся ласкаво дочиї своїй рідній: веселкою сивий туман засияв, заблещав, наче срібний; і — злоба у Мрії, і память пропала: забула вона свою скривджену неньку — без руху, в нестямі дивилась-дивилась на милого батька і з нею усї, хто любив її досї, усї задивила ся вкупі на Місяць.

І Місяць почав наближатись до доньки, — гнав тумани, розсовував хмари пред ним буйний вітер, покірний його челядинець, а зорі ішли чередою за ним.

Тремтїла од щастя ніжная Мрія: „Не можу, не можу я вірити неньці! Люблю тебе, батьку коханий!“ — шептала.

Тимчасом зітер, управившись в небі, пішов спочивати в долини, та, йдучи проз море, штовхнув попід боки дрімаючу Хвилю. Та кинулась рантом, завила, заплакала слїзми гіркими. І вітер, злякавшись, помчав ся од моря та над землею летючи, доніс і до Мрії плач її рідної неньки. Впала од жаху на землю ніжная Мрія і Місяць здивовано скрізь оглядав ся, де ділось дитя його миле. А мати даремне під берегом плаче і бєть ся, даремне чекає дочки, що має їй звістку подати, що має їй дати відраду — помститись над зрадником бридким. А Мрія блукає весь день по печерях, по нетрях, по лїсї пустому, в руїнах забутих або між каміння над морем сховає задумане личко своє і чекає лиш ночи. Вечор настане — знов піднімаєть ся Мрія у гору і хоче у батька спитати, на віщо він скривдив бідную неньку, та тільки що гляне з докором на тую красу — задивить ся мовчки, уся занїміє, не вчує як нічка промине, а ранок засяє — сльозою-росою розсиплеть ся Мрія, згадавши про матїр, що́ дурно чекає її, що́ в нетерплячці плеще об берег, що́ кличе-благає її, що́ стогне од муки, що грізно клене-проклинає.....

Дніпрова Чайка.

*) У теплих морях вода темної ночи сьвітить ся, як її ворухнеш; не прозиваєть ся фосфоресценциею або сьвіченнем моря; буває більш в вінці літа в липні і серпні.

Нові поетичні твори С. Руданського.

III.*)

НА НЇМЦЇВ.

49.

Prosie się.

Розгуляв ся собі Нїмець
Давай їсти, пити,
Далї слугу закликає,
Свиню каже вбити.

А свиня лиш поросилась,
Жаль було твориння
Слуга й каже: „Szkoda, panie!
Bo prosie się świnia!“

Але Нїмець підхопив ся,
Надув ся як рабець:
— Co to, каже, że się prosi?
Żeby plakal, zabić! (1860).

50.

Каньовський і Радивил.

Раз Каньовський людоріз —
Звісная огида —
В Радивила задушив
Коханого жида.
Розгнївав ся Радивил,
Та й сказав щось тому,
А той живо на коня,
Та до свого дому.

*) Гл. ч. 16 „Зорі“ 1893 р. стор. 311.

Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Набрав жидів цілий віз,
Загородив вила,
Сів на верха та й везе
Аж до Радивила.
І висипав на дворі,
З воза як із міха,
А сам коні повернув,
Та й назад поїхав. (1860).

51.

Ratuj bracie.

Під повстання два панки
На коршмі гуляють,
Цюлюють ся, як брати,
Приязнь запивають.
Ото собі запили
І поцюлювались,
Але тільки Москалі,
В коршму увігнались,
Іден дуб через вікно,
Другого вхопили...
Сей бідняка і кричить:
„Ratuj, bracie miły!“
А той собі до ліска
Скілько сили дує,
Тілько крикнув сьому раз:
— Niech cię Bóg ratuje! (1860).

52.

Szukaj sensu.

Панок хоч женив ся —
В панну залюбив ся,
Ходить, єї губить...
А брат єї жвавий
Собі для забави
Жінку його любить...
Але раз рабоє
Здибались обоє...
Уже не без то́го...
Ото пан жонатий
Хоче кепкувати,
Каже до тамтого:
„Mam szabelkę ostre,
Kocham twoję siostrę!“
А той своє має:
— Mam szabelkę ostrę
Kocham twoją żonę!
Тому відвічає.
Жонатий притяв ся,
Раптом обізвав ся:
„Tu niema kadensu!“
А той усьміхнув ся,
Боком повернув ся:
— Szukaj, каже, sensu! (1860).

53.

Л и с т.

Їден дїдич мав у школах
Кохану дитину,
Ото раз до неї й пише:
„Милий ти, мій сину!
Як ти здоров — слава Богу,
А як добре вчиш ся —
То не візьме тебе дїдько,
Про те не жури ся.
Моя жінка, твоя мати
Без відома мого
Посилає на оріхи
Тобі золотого.
А я тобі посилаю
Старі нагавиці,
Зроби собі жупанину
З трешток рукавиці.
Та учи ся, милий сину,
Та читай багато,
Бо ти дурнем зостанеш ся,
А я твоїм татом!“ (1860).

54.

Камінний Сьвятий.

Раз обходили Ляхи
Навкруги костьола,
Захопили хто що міг,
Носять наоколо.
Ото Мазур і собі
З набоженства свого
Перед себе захопив
З каміння сьвятого.
І аж крекче неборак,
А сьвятого носить,
Та щоб живо обійшли —
Пана Бога просить.
А тут йому на біду,
Тілько що ступають,
А навколо обійшли,
Знову починають.
Бачить Мазур, що ніяк
Справи не докаже,
Бух об землю тим сьвятим,
Та до нього й каже:
„Бувесь, каже, молодий,
То тодї носили,
А тепер ходи і сам,
Мині не до сили!“ (1860).

V.

ПРИКАЗКИ НА СВОЇХ.

55.

Пан і Іван в дорозї.

Ізійшли ся пан з Іваном,
По сьвіті мандрують...
Разом їдять, розмовляють,
Разом і ночують...
На кождому через плечі
Висить по торбинї...
Лиш пан таки у чемерцї,
Іван у свитинї...
Ідуть вони дорогою
Стали ночувати...
Аж пан собі задумує
Хлопа ошука́ти...
Та й гово́рить до Івана:
„Знаєш що, Іване!
Годило ся-б попоїсти!...“
— Та що-ж? їжмо, пане!...
„Але знаєш що, Іване!
Починаймо з тво́їх!
Як твоя буде порожня,
То тодї до мо́їх!“
— Добре, пане! — Іван каже,
Зняв свою торбину...
На травицї зеленькій
Простелив свитину...
Попоїли таки добре;
Комара здушили...
Рано встали, до снїдання
Торбину кінчили.
Прийшов вечір. Знов у полї
Стали ночувати...
Вже панови свою торбу
Треба починати...
Але пан собі нї слова...
На землї лягає...
Кладе торбу під голови...
Хлопа замовляє...
„Щоби ти робив, Іване!
Пан зачав питати:
Як би тобі довело ся
Таке поле мати?...“
— А що-ж, пане, я орав би,
Хлїбом засївав би...
Та ходив би до Одесу,
Сїль і гроші мав би...
„А що я не так зробив би...
Пан почав казати:
Я казав би на сїм полї
Місто збудувати...
Там би в мене стояв палац...
Там під ряд крамницї...
Там перекупки з булками...
А тут дві різницї...
От тодї приходь, Іване,
В мене балювати!...“
— Ет, спасибі, Іван каже,
Лучче будем спати!...
Незабаром коло пана
Став Іван хропіти...
Незабаром коло нього
Став і пан сопіги...
Тільки що пан заснув добре,
Іван підійняв ся...
Та до панської торбини
І сам присотав ся...
То і курку, і печеню,
І кавалок кишки...
Все, що було у торбинї,
Стеребив до кришки...
Пробудив ся пан раненько...
Пропаща година!
Хоче їсти сїромаха,
Та пуста торбина...
Розбуджає він Івана
Та його й питає...
А Іван стисну́в плечима
Та й відповідає:
— А що-ж, пане, та-ж ви вчора
Місто будували...
Тут стояло дві різницї...
Там булки стояли...
А по містї, звісне дїло,
Собаки ходили....
То вони-ж то вашу торбу
Певне стеребили!
Посвистав пан по торбинї,
Нїчого дїяти!...
„Вставай, каже, вже, Іване!
Підем мандрувати...
Пішли вони, ідуть степом,
Тяженько зморились...
Аж на силу перед вечір
До села прибились...
Ідуть вони в коловорот...
Аж блукає гуска..
Іван гуску та в торбину..
Є вже і заку́ска...
Бракувало тільки хати
Переночувати...
Але вони завернули
До пустої хати...
Прийшли собі, відпочили,
Гуску спорадили..
Спорадили, як годить ся,
У піч посадили...
Аж пан знову замишляє
Хлопа ошукати..
Та й говорить: „Що-ж, Іване!
Ми лягаймо спати!..

Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Та кому із нас приснить ся
Кращая закýска...
То вже цїла тому завтра
Достаєть ся гуска!...“
— Та як спати, то і спати,
Нїчого дїяти! —
Постелив Іван свитину,
Та й лягає спати...
Серед ночі захропів пан,
Іван пробудив ся...
Із'їв собі цїлу гуску,
Та й знов положив ся...

Рано будить пан Івана
Та давай казати:
Як то Бог його до себе
Просив балювати..
Та якиї там потрави
Йому подавали...
Та як його всї сьвятиї
Їсти припрошали...
— А ні слова! — Іван каже,
Ваша правда, пане!
Я сам бачив, як ви їли
Якісь марципани...

Та дивлюсь, що не голодні,
Маєте закýску...
Та й сїв собі коло печі
Та й стерéбив гуску!...
„Чи то-ж правда? — пан питає,
Всю із'їв, Іване?“
— Та аби я так здоров був,
Як всю із'їв, пане! —
Димом здимів пан голодний,
А Іван озвав ся:
— Хтїв когось пан ошукáти,
Та й сам ошукав ся!... (1858).

[Далї буде].

ПО УКРАЇНІ.

II.*)

В ДАХНІВЦЇ.

ЕТНОҐРАФІЧНІ І ЕКОНОМІЧНІ НАРИСИ З ЛЇТНІХ ЗАМІТОК О. Я. КОНИСЬКОГО.

I.

Чи з вас, панове, знає хто Дахнівку? А ну-те, обзивайтесь. Мовчите! Виходить — не знаєте. Та й з якої-б вам речи знати її. Я й сам — признать ся до торішнього лїта — не знав про неї. Доводило ся, правда, чувати, а щоб знати, — дак — ні! А от торік мусїв лїтовати в Дахнівцї і, спасибі їй, вона моє здоровє покрепила була. Кожному, кому про своє здоровє треба ужити лїків з тієї лябораторії, що́ зоветь ся природою, що́ дає лїків, не важачи й не мірячи, кожному — хто хоче, чи кому треба спочити в спокійному затишку, серед чистїсенького повітря соснових лїсів, тому я раджу лїтовати в Дахнівцї. Гарно тут, коли-б така місцевина була де у Нїмців або що — ігі! якого-б вони тут „курорта“ спорудили! Та вже-ж не такого, як от у нас під Київом у селї Боярцї, де людина недужа, з нервами збентеженими, мусить тїкати неозираючись, куди попаде, аби тільки спекати ся від боярської „цивілїзації“, да від „удобствъ“. Була де в кого думка, були вже й заходи спорудити і в Дахнівцї „курорт“, звістно не який інчий, як з музиками, з танцями і з усїм таким інчим, чого саме людям дїйсне хорим зовсїм не треба. Заходжував ся коло сїєї експльоатації якийсь лїкар-заповзятець з аптикарем, та вже-ж не інак, як з жидами. Справа, як кажуть люди, була вже на шпилю, от-от би рушити їй з київської гори на дахнівську долину, да довідала ся про се якась спасенна душа і росповіла усе як слїд тому „кому вѣдать о томъ надлежитъ“; а „той“, спасибі єму, як розжував справу, дак і сказав: дзуски!... Воно правда, що нині в Дахнівцї чимало дечого бракує з того, чого-б треба приїзжим-недужим, але з тим, чого бракує, лекше помирити ся, ніж з тим, що неминуче надав би „курорт“. Вийшла-б друга Боярка, а з нас досить і однієї. Та й про самих дахнівських селян „курорт“ став би великим лихом материяльним, а ще більшим моральним. Тепер Дахнівцї, набудовавши сяких-таких хаток [є з десяток чи що і путящих домиків] наймають їх „дачникам“; беруть за лїто від 7 руб. до 150 і мають собі з того копійчину. Дачників з'їздить ся багацько з усїх кінцїв: з Одеси, Київа, Херсона, Воронїжа, Катеринослава, Миколаїва, іноді і з Москви і з Петербурга. Минулим лїтом поприїздило більш за сотню родин. От з їх Дахнівцї і живлять ся; а заведіть „курорт“ — Дахнівцям нитка порветь ся. Коли на що в Дахнівцї скупо, дак саме на добру їжу: материялу на їжу знайдеть ся, але коли не привезете своєї куховарки, дак нїкому буде довести того материялу до пуття. На дахнівських „куховарок“ не вповайте. Торік одначе і сього лиха можна було запобігти. Якийсь заповзятий куховар спорудив „ресторана“ і собі заробив і „дачникам“ догодив.

Але годї про „дачників“: річ моя властиво не про їх, а про Дахнівців: про дачників я згадувати му тільки до речи, де того неминуче вже треба буде.

Прошу свого читальника перш за все знайти на картї, біля самісенького Днїпра на правому єго березї, стародавне козацьке, колись полкове, а нині і повітове місто — нині, звістно, повите жидовою та страшенною темрявою і злиднями маси єго людности — місто Черкаси. В Черкасах добра крамарська пристань. Звідсїля на пароплавах іде велика сила збіжя всякого. Не менш значна тут торговля деревини, є тут і лїсопилнї [тартаки]. З Черкасів іде залізниця на стародавне містечко славетне Смілу і далї до залізниці фастівської, звязуючи Черкаси з головними пунктами цукроварства, як от Сміла, Шпола, Городище і інчі. Не що давно біля самих Черкасів була цукроварня в селї Руській Полянї; але три чи чотири роки тому буде, як і вона підбанковала ся і збанкротовала: будівлї її тільки на казарми солдатам.

Ото-ж переїхавши Черкаси, як проїдете верстов з пять, то й буде село Дахнівка. Уся дорога до Дахнівки йде чорним, густим бором; але трохи нудна, бо йде по великих пісках. Геть веселїйш за доброї години перейти пішки отсї пять верстов; скрізь холодком до самого села і не счуєш ся як прийдеш. А їхати, кажу, нудно; бо коняка мусить плентати ся тихою ходою.

Дахнівка село хоч і старе [воно було вже за Хмельницького, можна гадати, що воно ровесниця Мошнам; а про Мошни, — верстов 12—15 від Дахнівки, — історія згадує ще в XV. віцї], отже село невеличке: усїх дворів 157; а в них людности 1300 осіб. Уся людність, опріч попа, дяка да двох родин жидів, чисто селяни, хлїбороби. З першого разу, як в'їдеш в село — обгортає тебе вражіннє дуже добре: на пригорку серед села білїє чепурненька церква; головна улиця в селї широка, чиста; сьмітників нема; домки біленькі, чепурні, з великими вікнами; з димарями з цегли, повапленими. Дивлячись на оті домики, думаєш собі, гадаєш, що вже-ж ті домики сьвідчать, що у Дахнівців не ледачий побут економічний; а помітивши і шкільний будинок, не можна не подумати, що й темнота тут між селянами не вельми вже густа; а так би вже нехай, буцїм присмерком; найпаче, коли згадаєш собі, що школу в Дахнівцї заведено лїт з пятьдесять тому назад.

Але-ж отаку думку про побут Дахнівців зараз тобі поносує друга думка. Бачиш, що в селї майже зовсїм нема у господарів тих будівель холодних, що́ визначають добрий побут економічний. Нї комори, нї клунї, нї повітки майже нема. Інде знов бачиш сякий-такий хлївець, та й на тому обідрана соломяна криша.

— Чому отсе в селї не видно клунь? Чого отсе тут криші обдерті? — питаю я свого фурмана Йоську, молоденького жидка з Черкасів, — і зараз же чую катеґоричну єго відповідь:

— А на що Дахнівцям ті клунї, коли у їх нїчого складати в клуню?

— Як то, нїчого?! А збіжє?

— Ігі! Яке там у їх збіжє! Що нажнуть, зараз те помолотять і поїдять. А криші пообдирали на те, що нїчим було під кінець зими і на весні скотину годувати; коли-б не трухла

*) Гл. „Зоря“ 1893 р. Ч° 15 на стор. 290.

Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

солома з криш, уся-б скотина була повиздихала з голоду. Торішня зима... ой вай, страшна вона була! Нехай не вертаєть ся!... Навкруги тут страх яке лихо коїло ся! Пуд сїна, аби якого, цьвілого 80 коп.; та й то ще нїгде було дістати... На перебій люди хватали: у нас от у Черкасах було бють ся люди за сїно; один у одного з рук рве.

Пригадую я собі з урядової статистики, що у Дахнівці з 157 дворів — 35 таких, що зовсїм не мають земельних наділів; а на останнїх наділено орної землї 615 десятин; да під сїножаті 94 десятин. Значить на кожен рот припадає самої орної землї менше як по півдесятини.*) Пригадую собі, що округи Дахнівки спла всяких фабрик і заводів; значить є де заробити і не йму віри своєму фурманови про злидарство Дахнівців. Але за кільки день — Дахнівка фактично запевняє мене, що дахнівські селяни хоч і „власники“ землї, а про те вони власники-злидарі. З фактів я бачу, що Дахнівка — кубло великих злиднїв, кубло того убожества, що без радикальної переміни обставин усего життя, нема єму прийшлости. Я бачу, що опріч злиднїв і злидарства, панує тут властива темному убожеству деморалїзация і пригнобленість духа. Не доводило ся мінї по Українї [опріч хіба на Полїсї] стрівати село більш убоге, пригноблене, більш здеморалїзоване і темне, як Дахнівка! В перше на своїм віку стрівав село, де-б дїти були так призвичаєні жебрачити, як в Дахнівці!

Першого-ж таки дня, як приїхав я в Дахнівку, іду селом. Посеред вулиці кушки дїтвори, грають ся. Я спинив ся подивити ся на їх гру. По піску пороблені клїтки, а по тих клїтках — маленькі грудочки з глини, перемішаної з кизяком.

— У що се ви, дїтки, граєте? — питаю.

— Се у нас церква, а отсе дзвініця, а отсе школа, — відповідають. — А отсе люди в церкві (грудочки), а отсе дїти в школї; а ось ще зробимо й волость...

— А де-ж учитель? — жартома спитав я.

— Учителя нема, пішов по різки..

— А дяк де?

— І дяка нема; дяка ще не зробили, на дяка кизяків не стало, назбираємо, дак і дяка зробимо.. Пане, дайте нам по копієчці!

Я зумив ся, глянув на дїтвору і не тямив, що їм відповісти; бо не тямив, чи вони шуткома, чи справдї просять по копійцї. Пішов собі далї. Ледві звернув на другу вулицю — трійко дїток, що сидїло біля брами, підбігли до мене, простягли рученята і просять так само: „Дайте копієчку!“

— Чий ти? — спитав я хлопчика лїт 8—9.

— Батьків да матчин.

— Як тебе звати?

— Вахтоломей.

— Де-ж твої батьки?

— В господї, ось отсе й хата наша.

Глянув я: хата, як хата. Знов питаю:

— Чи ти, Вахтоломейку, обідав сьогодня?

— Обідав, борщ з олїєю і з хлїбом.

— А полуднував що?

— Хлїб з цибулею.

— А я картоплю полуднувала, — додає дївчина.

— Значить, їсти не хочете?

— Нї, не хочемо.

— На що-ж ви гроший просите?

— Треба нам, вельми треба.

— На що-ж вони вам треба?

— У крамницї у жидівки конфектів купимо.

Я почав був соромити дїтий, що вони жебрачать, але бачу: байдуже їм моє соромлїннє; нї одне з них не почервоніло, тільки всьміхають ся.

— Хто вас навчив жебрачити? — питаю.

— Нїхто не вчив, самі навчили ся, у нас усї просять гроший...

І дїйсне небавом довело ся мінї запевнити ся, що „всї просять“. Перших тижнїв зо два мінї доводило ся трохи що не що дня, коли не на собі, дак на інчих „дачниках“ спостерегати сцени жебрачення дїтьми „копієчки“. А раз якось сидимо ми у вечері на дворі да чаюємо під божою стелею голубою, аж ось йде до нас з вулицї дївча лїт семи і просить „Христа ради хлїба шматочок і копієчку“. Жіноцтво, що сидїло тоді у мене, гуртом кинуло ся наповати да годуваги дївчинку. Дали їй чаю, молока, булки з маслом; нагодовали; тоді я й питаю:

— Як тебе, дитино, звати?

— Параскою.

— А батька як?

— Батька-матері у мене нема; були да повмирали, нехай царствують! — шпарко, виразно відповідає Параска, вставивши в мене свої великі оченята сині. — Батько був Андрій, мати — Оришка, батько поперед матері вмер.

— Дак ти сирітка, самітня! У кого-ж ти живеш? Хто тебе доглядає?

— Сирітка да не самітня: у мене є братко — менший за мене і сестра, ще молодша за його. А живемо ми самі собі. У нас своя хата; доглядає нас сусїдка...

— А годує хто?

— Вона-ж і годує; коли нагодує, а як коли, то й нї; ходимо по людях, — от нас і нагодують; а то й пани є такі славні, що й нагодують і гроший дадуть...

Шпарка, вродлива, говірка Параска починає нам подобати ся. Я, найпаче мої гості — панночки, починають вболївати над долею сиріток. А Параска дзвонить язиком далї:

— Я оце сьогодня й досї ще нїчого не їла; самою водою жила, а хлїба й ріска в ротї не була. Сусїдка як пішла ще до схід сонця у гай по ягоди, дак і досї ходить: мабуть понесла ягоди до міста, а ми голодні.

На оченятах у Параски заблисли сльози.

— З ким ви ночуєте?

— До сусїдки ходимо... вона й сама така бідна... їсти і у неї нїчого. Що випросимо у панів, усе їй віддаємо за те, що доглядає нас.

Панночки лаштують ся набравши їжи, піти з Параскою провідати її брата й сестру, да нагодовати їх. Аж ось переходить через двір наш хазяїн. Питаю у його: чи знає він отсю дївчину? Він сьміють ся й каже, що Парасчині батьки живі й здорові, але люди ледачі, лїнтюги. Хата їх недалечко звідсїль.

Панночки соромлять Параску, а вона все таки: „Подаруйте копієчку!“

— Не дивуйте, — каже хазяїн: село наше тяжко убоге, землї зовсїм на обмаль; люде не звикли працювати... У нас і старі жебрачать. Он і моя баба, чи прабаба: їй 115 лїт, а не хоче готове їсти; заробити, каже, не здужаю, дак хоч випрошу. Он і Опанас, і Веремій, і Сергій, — жебрачать; а у їх і земля і житла і дїти є...

Зацікавили мене отсї старі люди-жебраки. Небавом я з ними спізнав ся. Більш за все я бажав довідати ся, що спричинило ся жебрацтву їх. Перш за всї спізнав ся я з бабою Онищихою. Сама прийшла до мене, — саме на Петра. Вона собі дає 115 років, але з виду не можна їй дати такого віку. Ходить вона ще бадьоро, хоча спина вельми вже дужковата, волосєє на голові ще не вельми посивіло; зубів ще половина в ротї є. Память сьвіжа ще. Очевидна річ, що баба, чи умисне, чи не умисне, про те не скажу, — накидає собі лїта. Як почав я у неї роспитувати, зараз стало знати, що їй ще й сотнї не виходить.

На 17-ій весні, — каже вона, — я брала ся. Батьки все силовали, щоб я брала ся з міщанином; а я таки не послухала їх, побрала ся, з ким кохала ся. От за се не було й нема на мінї божого благословення. Вскочила я у велику семю; самих парубків, — братів мого чоловіка було аж пять. Я на всїх на їх робила. Ледві вже через 9 років батьки видїлили нас на одшиб. Спершу й поталанило було нам; землї тоді були не чиї, вольні: бери скільки спроможеш ся упорати. Було у нас 8 волів, 2 корови, четверо коний; подушне те не велике було: два карбованці річно за все й про все. А як помер чоловік, дак і полїзли до нас злиднї... Ну ще доки не виходила нам ота „лїстрация“, дак сяк-так було; а вже як почали нам наші землї надїляти, дак просто таке, що бють і плакать не дають! Дійшло до того, що й берега не вхопиш ся. Дітий у мене було десятеро; живі з них і нипьки —

*) Півдесятини = морг.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дві доньки да один син; у їх 15 дітий, моїх онучат... Правнуки є у мене такі, що по 20 літ... Як помер старійший мій син, дак отсе минає вже десятий рік; а помер він на 68 році свого віку. Дак бачу я, що нема на мині божого благословення, я й пішла старцювати, щоб гріхи свої спокутати перед Богом"...

З бабиного рахунку виходить, що їй найбільш 96 літ. Все-ж таки се такий вік, якого, дай Боже, і всякому зазнати. Я гадав, що Онищиха перекаже менї чимало казок, пісень. Де там! „Не вчила ся я, каже мінї баба, отсій, простіть, дурниці. Батьки не пускали мене нї на вулицю, нї на досьвітки, нї на вечерниці. І добре, спасибі їм, робили. Пісні — грішне діло, цур їх". З сім словом баба побожно христить ся; буцім дякує Богови за чай, а потім зводить бесіду на „добрих панів, що подають старим людям „щедру милостиньку". Я зрозумів до чого ся бесіда, і дав бабі сороківку.

— Спаси вас Господи, і прийми вашу малу милостиньку за велику.

Помовчавши трохи, баба знов про „добрих панів", а потім до мене:

— Накиньте ще сороківочку! Вас Бог не оставить, а мінї грошй вельми-превельми треба".

— На що вам гроші?

— На соборованнє [маслосьвятє]. Хочу соборовати ся. Піп в церкві оповістив людий, що хто хоче соборовати ся, дак завтра в церкві. Страшно вмерти непособоровавшись, а грошй нема.

— Скільки-ж піп бере за маслосьвятє?

— Кого соборує в господї, дак три карбованцї, а кого в церкві, — як що одного, — тодї — карбованця, а коли гуртом, той й дешевше, — коповика буде. Я вже тричи по монастирях соборовала ся і там менш карбованця не справляють. Доки було в чого, то й не жаль було платити. Тепер нї з чого, оголїла... Тяжко стало, — тепер і за хміз плати... Усе через те, що людий намножило ся!.. Ти, Господи, відаєш, за які такі наші прегрішення не дають навіть ягід в лїсї збирати. Хочеш збирати — пів карбованця з душі плати. Се все лїсники-накладники таке повигадували... Коли-б про се цар знав! Ого! Він би зараз їх геть!... Дак до Бога, мовляв, високо, до царя далеко. Он одну наймичку з Руської Поляни побив лїсник за те, що ягоди збирала: „Не сьмій, каже, сякатака царське добро займати!" — та нагаєм її і вдовж і впоперек. А хтось то і вступив ся за ту наймичку, тай писонув до самого царя. Цар зараз бумагу таку до всего миру: „Рвіть ягоди по моїх лїсах, хто скільки хоче". От коли-б хто і про хміз написав до його... Дак накиньте сороківочку!"...

Дід Веремій Клепáч — жебрачить „від старости". Досить глянути на сього дїда, щоб поняти єму віри, що він „родив ся того саме року, як царица Катерина бігла Днїпром". Голова у дїда немов борошном пала, борода аж пожовкла. Дїд пережив трох жінок; але роду й племени у його не багацько: „син від другої жінки, да внук десь у москалях." Хата у дїда своя — можна-б не жебрачити; бо й наділ є; але-ж „не хочу їсти не зароблено хлїба; лїпше випрошу у чужих, нїж у своїх".

[Далї буде]. **Ол. Конiський.**

ИСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРЫ РУСКОЙ.

НАПИСАВЪ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Література наукова.

[5. Иванъ Вагилевичь].

[Дальше.]

Етнографичный свій матеріялъ подѣливъ Вагилевичь на два вóддѣлы: 1. думы и думки (стор. 1—35); 2. обрядовй пѣснѣ (36—58). Передъ думами й думками поставивъ вóнъ отъ-сей епиграфъ изъ поезій Богдана Залѣского:

Co się stało?
Gdzie to naszych dum połowa?
Zaporożskich dziś tak mało!
A miłośna ta lub owa,
O trzech zorzach, trzech krynicach,
Siedmiu wodzach, stu dziewicach, —
Rzekłbyś, że te dumy z laty
Przenuciwszy błogie chwile,
Przenuciwszy smutne straty
Z ludźmi głuchną gdzieś w mogile![1])

Вагилевичь надрукувавъ 20 думъ и думокъ и додавъ до нихъ одну „лелѣяльну" (колыскову) пѣсню. А вже-жь запримѣчаємо, що въ сѣй части збóрничка нема нѣ однои справжньои думы, — суть тóлько историчнй пѣснѣ й думки. До обрядовыхъ пѣсень належать: 1. колядки (всѣхъ — 7); 2. гагóлки (всѣхъ — 3; третю гагóлку надруковано зъ варіянтомъ); 3. ладканя (всѣхъ — 21). Бóльшу частину матеріялу сего збóрничка зóбравъ мабуть самъ Вагилевичь. При колядкахъ запримѣчено, що́ ихъ „вóдъ Калушѣ зóбравъ Д(алиборъ) Вагилевичь"; — у збираню-жь всѣхъ иншихъ пѣсень бравъ участь не тóлько Вагилевичь, але й Головацкій, ба й Иванъ Бѣлиньскій та Маркелъ Кульчицкій.[2])

* * *

До галицко-рускихъ письменникóвъ належить Вагилевичь ще й за-для того, що въ польскóй мовѣ выдавъ руску граматику и переклавъ на руску мову старорускій памятникъ „Слово о полку Игоревóмъ".

Заголовокъ граматики є ось-якій: „Grammatyka języka małoruskiego w Galicii, ułożona przez Jana Wagilewicza". Lwów, 1845. (Грамматика языка малорускаго въ Галиціи, сочиненная Іваномъ Вагилевичемъ. Львовъ, 1845; сторóнъ XXIII+181).

Въ переднѣмъ словѣ каже Вагилевичь, що на зазывъ приятелѣвъ почавъ р. 1841. писати „Rosprawy o języku małoruskim", котрй трохи-не зовсѣмъ выкóнчивъ. Одначе зважившн, що такй розправы тóлько той зможе зрозумѣти, котрый добре знає языки славяньскй, а бодай языки рускій и польскій, написавъ вóнъ граматику малорускаго языка. Щобы-жь догодити и тымъ, що́ въ тóмъ напрямѣ мають уже деякй вѣдомости й хочуть лѣпше пóзнати языкъ малорускій, то вóнъ подавъ деякй вытяги изъ тои розправы.

Вагилевичь дѣлить языкъ малорускій на два нарѣчя: 1. галицке, 2. кіевске нарѣчє,[3]) и каже далѣ, що ха-

[1]) Сй слова Залѣского знаходять ся въ єго думцѣ „Co mi tam! czyli poranek starego myśliwca". („Pisma Józefa Bohdana Zaleskiego". Lwów, 1877; tom I., str. 118). Ось-той епиграфъ послужывъ Антонови Могильницкому до написаня гарнои елегіи (въ выданю „Скита Манявского"), що́ починає ся словами:

Ахъ, недоле! що-жь ся стало?
Где ся нашй пѣснѣ дѣли,
Пѣснѣ золотіи!

[2]) Въ „предисловію" до „народныхъ пѣсенъ галицкой и угорской Руси", збóраныхъ Головацкимъ, пише Бодяньскій ось-що: „Иванъ Бѣлинскій и Маркеллъ Кульчицкій, священники, собирали, первый въ краѣ Бережанскомъ, а вторый въ Стрыйскомъ, около 1834—1835. г. пѣсни свадебныя, бытовыя, коломійки и и. Изъ нихъ нѣсколько напечатано въ „Русалкѣ Днѣстровой", но цѣлый сборникъ того и другаго достался Наули, котрый и выдавъ єго за свой". („Чтенія въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ университетѣ". 1863. Книга III. Москва; стр. X).

[3]) Съ-перегодомъ уявивъ собѣ Вагилевичь, що руска мова въ Перемыскóмъ, Синоцкóмъ и въ дальшихъ повѣтахъ заходнои Галичины,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

рактеристикою языка малоруского є звучнôсть (pełnodźwięczność). Вôдтакъ заявляє вôнъ, що малорускій языкъ є осôбнымъ, осередковымъ языкомъ у славянщинѣ, изъза чого вôнъ мавъ великій вплывъ на языки книжнѝ, польскій и рускій (се-бъ-то великорускій або россійскій); — тому-то можна вважати єго нарѣчємъ (podrzecze) обохъ сихъ языкôвъ. — Вже изъ сего писаня видно, що Вагилевичь не выробивъ собѣ ясного понятя про вôдносины рускои мовы до языкôвъ польского й россійского, по-заякъ думавъ, що тая мова, котра вплыває на розвôй обохъ сусѣднихъ языкôвъ, уважає ся нарѣчємъ. А вже-жь наука про окремѝ прикметы языка малоруского въ дальшôй части переднього слова (стор. II—XXII) має и теперь ще стôйнôсть наукову.[1]) И справдѣ, кождый діялєктольоґъ славяньскій найде тутъ богато цѣнного матеріялу до науки про звуки й словотвôръ рускаго языка.

Про саму-жь граматику запримѣтивъ Головацкій, що она є перекладомъ россійскои граматики Греча.[2]) Хоча-жь тая граматика не є такимъ перекладомъ, то все-жь, нѣгде правды дѣти, Вагилевичь, найпаче въ подѣлѣ именъ и дѣєслôвъ на рôжнѝ категоріѣ, придержуваvъ ся граматики Греча, та й въ науцѣ про складню подававъ часто такѝ приклады, якѝ були-бъ пристôбнѝ до граматики россійскои. Въ загалѣ у своєй граматицѣ вчить Вагилевичь такои мовы малорускои, котра є закрашена деякими прикметами мовы церковно-славяньскои, старорускои и россійскои.[3])

Вже въ 1840. р. Вагилевичь зайнявъ ся перекладомъ Несторовои лѣтописи на мову польску,[4]) а вôдтакъ р. 1864. у Львовѣ въ I. томѣ выдавництва „Monumenta Poloniae historica“ (стор. 521—884) надруковано сю лѣтопись пôдъ такимъ заголовкомъ: „Latopis Nestora z dodatkiem Monomacha nauki i listu do Olega w oryginale i polskiem tłumaczeniu wydali i objaśnili August Bielowski i Jan Wagilewicz“.[5]) Пôбôчь тексту старорускаго выдавцѣ поклали польскій перекладъ. А вже-жь переважно бôльшу часть сеи працѣ зладивъ ачей самъ Вагилевичь; вôнъ-то впровадивъ у текстъ носовѝ звуки ѧ, ѩ, ѫ, ѭ,[6]) котрѝ въ старорускихъ памятникахъ звычайно заступають ся чистыми самоголосами *а*, *я*, *у*, *ю*. Знаючи-жь добре языкъ старорускій мôгъ вôнъ опроче доволѣ консеквентно зладити текстъ лѣтописи. Вôдтакъ можь догадуватись, що весь перекладъ польскій є дѣломъ самого Вагилевича, по-заякъ Бєльовскій не знавъ добре мовы нашихъ лѣтописцѣвъ. Мабуть тôлько поясненя до тексту выйшли зъ-пôдъ пера Бєльовского.

Изъ-помѣжь старорускихъ памятникôвъ Вагилевичь переклавъ „Слово о полку Игоревôмъ“ на мову руску й польску. Оба сѝ переклады знаходять ся въ другôмъ зшитку рукописей Вагилевича, зберегаючихъ ся въ наукovôмъ закладѣ имени Оссолиньскихъ у Львовѣ (№ 2411). Сей-то зшитокъ має ось-якій заголовокъ: „Badania filologiczne przez Jana Wagilewicza“. Księga I. Lwów. 1856. Пôсля промовы „do czytelnika“ слѣдує статья: „O uprawie języka starosłowiańskiego w Polsce“. Опôсля читаємо статью: „Nieco o pierwiastkach staro-słowiańskiego języka“. Lwów, 1853. Сю статью написавъ Вагилевичь изъ поглядомъ на твôръ Миклошича „Radices linguae palaeoslovenicae veteris dialecti“. Lipsiae, 1845. На третѣмъ мѣсци въ отъ-сѣмъ зшитку знаходить ся студія п. з. „Слово о плъкоу Игоревѣ“. Słowo o pułku Igorewym. Zabytek języka staroruskiego z końca XII. wieku. Text oryginalny sprostował, objaśnił i przełożył na język polski i ruski Jan Wagilewicz. Lwów, 1865.

Пôсля переднього слова знаходить ся тутъ старорускій текстъ „Слова о полку Игоревôмъ“, потôмъ перекладъ рускій и польскій; вôдтакъ слѣдують поясненя (przypisy) въ двохъ редакціяхъ. Перекладъ рускій надруковано въ III. томѣ „Рускои Библіотеки И. Онишкевича“ (Львôвъ, 1884; стор. 119—128).[1]) Польского-жь перекладу й пояснень (въ польскôй мовѣ) доси не напечатано. Треба-жь признати, що Вагилевичь бувъ фильольоґомъ лучшимъ вôдъ Якова Головацкого. Творы Добровского, Шафарика й Миклошича були єму добре звѣстнѝ, и вôдтакъ при быстротѣ свого духа зъумѣвъ вôнъ критично зладити текстъ и подати досыть добрѝ поясненя. Не подивуємо ся отже, що Вагилевичь бажавъ р. 1846. зайняти катедру „словенскои словесности въ Петербурзѣ“.[2]) И справдѣ, у Вагилевича бувъ чи-малый таланъ до фильольоґичныхъ дослѣдôвъ, мѣжь-тымъ коли историчнѝ єго писаня суть подекуды неяснѝ, по-за-якъ основують ся на дивовижныхъ гипотезахъ. Вже-жь самъ Вагилевичь знавъ добре, що исторія не є полемъ для єго науковыхъ студій, и вôдтакъ писавъ вôнъ ось-що: „Zajmując się pracami filologicznemi, byłem powodowany dla ich uzasadnienia wyszukiwać pojedyńcze dane w historyi“.[3])

Въ першôмъ же зшитку рукописей, що зберегають ся въ библіотецѣ Оссолиньскихъ, читаємо историчну студію Вагилевича п. з. „Dzieje narodu polskiego od r. 1058. do 1090.“ До сеи студіѣ додано чотыри екскурсы и ґенеальоґію князѣвъ и королѣвъ польскихъ (Lwów, 1865). Хоча-жь въ оглавѣ сего зшитку пôсля титулу сеи студіѣ написано: „Faraonowie egipscy“, то отъ-сеи статьѣ не находимо въ рукописи; — видно, що авторъ не встигъ переписати єѣ.

Въ мовѣ польскôй надруковано ось-якѝ статьѣ й студіѣ Вагилевича:

1. Uwagi nad rozprawą „Początkowe dzieje Polski przez A. Bielowskiego“, umieszczoną w czasopiśmie naukowego zakładu im. Ossolińskich, t. I. 1842. („Ju-

---

якъ и въ Руси угорскôй, є цѣлкомъ инша, нѣжь мова люду подôльского, волыньского й украиньского. Вôнъ думавъ, що людъ на Словачинѣ и въ захôдныхъ повѣтахъ Галичины ажь по жереда Буга й Стыра є потомкомъ давныхъ житцѣвъ Великои Моравы. („Dziennik literacki“. 1866; — статья А. Бєльовского п. з. „Wspomnienie o Janie Wagilewiczu“; стор. 375).

[1]) Окремѝ прикметы языка (мало)руского знайшовъ Вагилевичь подекуды вже въ памятникахъ старорускихъ до кôнця XV. вѣку (стор. II).

[2]) „Кіевская Старина“, т. VI. 1883; стор. 650—651.

[3]) Въ житєписи Ивана Вагилевича каже Павлинъ Свѣнцицкій, що граматика Вагилевича вважає ся за найлучшу. („Siołо“. Lwów. 1866; str. 86). Треба-жь признати, що граматика Головацкого зъ р. 1849. є лучшою вôдъ граматики Вагилевича.

[4]) „Dziennik literacki“. 1866; str. 374.

[5]) Се выданє явилось такожь въ окремыхъ вôдбиткахъ.

[6]) Порôвн. „Письма къ М. І. Погодину“..., стор. 650.

[1]) Мова сего перекладу є подекуды тверда; въ загалѣ-жь уважає ся она (мало)рускою.

[2]) „Письма къ М. П. Погодину“..., стор. 650—651. — Вже въ 1839. р. писавъ вôнъ Погодинови ось-що: „У насъ въ Перемышлѣ отворена каѳедра рускаго языка. Буде на рôкъ, — я маю крѣпку надежу, тамки бути професоромъ“ (ibid., стор. 637).

[3]) Сѝ слова знаходять ся на другôй картцѣ першого зшитку рукописей Вагилевича. — Пôсля обохъ комментарѣвъ до „Слова о полку Игоревôмъ“ въ тôмъ другôмъ зшитку рукописей Вагилевича знаходимо збôрничокъ колядъ и пѣсень народныхъ, а вôдтакъ ще й 24 грамотъ старорускихъ.

Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

trzeńka". Przegląd słowiański, wydawany przez Piotra Dubrowskiego. Część II.; rok II. Warszawa, 1843; str. 46—55; 207—215. Napisał Wilk Zaklika).[1])

2. Berda w Uryczu.[2]) („Biblioteka naukowego zakładu im. Ossolińskich"; tom VI. 1843; str. 151—168).

3. Drogi komunikacyjne w starożytnej Rossyi Z. D. Chodakowskiego. Z rossyjskiego przełożył J. D. Wagilewicz. (ibid., tom VII. 1843; str. 111—138; tom VIII; str. 75—102).

4. Szeludywy Buniak. Z podań ludu. (ibid., tom XI. 1844; str. 181—193).

5. Monaster Skit w Maniawie. Lwów, 1848.

6. Ś. Metody. („Dziennik literacki". 1852; str. 249—251).

7. Początki Lwowa. („Kółko rodzinne". Lwów, 1860).

8. Rugia. („Sioło". Lwów, 1866; zeszyt II., str. 135—152).

Богато статей Вагилевича, писаныхъ по-польски, доси не надруковано. Оглядъ сихъ науковыхъ розправъ подавъ Павлинъ Свѣнцицкій у своѥму збôрнику „Sioło" п. з. „Rękopisma, pozostałe po ś. p. J. Wagilewiczu" (zeszyt III; str. 159—168; zeszyt IV; str. 155—160). Ось и важнѣйшій зъ тыхъ розвѣдокъ: 1. Rozprawy o języku południowo-ruskim. — 2. Wywód początku Słowian od Trakoillirów. — 3. Kronika południowej Rusi od r. 680. przed Chrystusem do 1741. — 4. Pisarze polscy Rusini i Pisarze łacińscy Rusini. — 5. Demonologia słowiańska.[3]) — 6. Symbolika słowiańska. — 7. Pisma historyczno-etnograficzne.[4])

Сихъ розвѣдокъ въ великôй частинѣ Вагилевичъ не выкôнчивъ; — все-жь таки служать они доказомъ, що авторъ при своихъ злидняхъ и невзгодинахъ не кидавъ пера, але трудивъ ся безъ впину на поли славяньскои фильольоґіѣ, литературы, исторіѣ й етноґрафіѣ. Шкода велика, що вôнъ у своихъ науковыхъ працяхъ не придержувавъ ся певного пляну, а займавъ ся й такими студіями, котрѝ не були пристѣбнѝ до ѥго снаги й вдачѣ. Ѥму треба було бути тôлько фильольоґомъ и етноґрафомъ и присвятити свои силы справлюваню рôднои нивы, котра ще й въ пятьдесятыхъ та шѣстьдесятыхъ рокахъ лежала облогомъ.

6. Амвросій Метлиньскій.[5])

Вôнъ выдавъ р. 1854. у Кіевѣ етноґрафичный збôрникъ п. з. „Народныя южнорусскія пѣсни" (8°, сторôнъ XVIII+472). Въ переднѣмъ словѣ сего збôрника читаѥмо ось-якій поглядъ ѥго на мову украиньску й на вôдносины ѥи до языка „русского": „Всяке нарѣчѥ языка „русского", всяке слово й памятникъ слова ѥ конечною частиною великого цѣлого, ѥ законною спадщиною всего „русского" народу, а выученѥ й поясненѥ ихъ ѥ початкомъ ѥго загального самопôзнаня, жереломъ ѥго словесного богацтва, засновкомъ славы й самоповажаня, певною прикметою крôвнои ѥдности й порукою святои, братньои любови помѣжь ѥго ѥдиновѣрными, ѥдинорôдными сынами й племенами. Языкъ „русскій", якъ и кождый иншій, образуѥ ся письменниками, але свою силу й природне богацтво бере вôнъ изъ первѣстныхъ, найчистѣйшихъ своихъ жерелъ, — изъ нарѣчій народныхъ... Вôдтакъ величь цѣлого зависить вôдъ правильного розвитку частей. Литературнѝ творы кождого „русского" племени включають въ собѣ й розкрывають частину загального, — великого народного духа".[1])

Въ отъ-сихъ словахъ не бачимо ясного погляду Метлиньского на розвôй мовы й литературы (мало)рускои. Зъ-першу бо говорить вôнъ про одинъ языкъ „русскій" и про ѥго нарѣчія, а вôдтакъ натыкаѥ на литературнѝ творы поодинокихъ „русскихъ" племенъ. Давнѣйше-жь, се-бъ-то р. 1839., въ переднѣмъ словѣ до збôрника „Думки й пѣснѣ та ще де-що" вважавъ вôнъ южнорускій языкъ мовою окремою й самостôйною, дармá, що, по ѥго думцѣ, той языкъ изъ дня на день забуваѥ ся й замовкаѥ. Ба, тогдѣ вôнъ догадувавъ ся, що въ ту добу нехтованя южноруского языка любовь до него пробудить ся"...[2])

Далѣ въ переднѣмъ словѣ до „народныхъ южнорускихъ пѣсень" Метлиньскій сказавъ дещо про способъ твореня словесности народнои й про народный напрямъ литературы письменнои. Ось и ѥго слова: „Вô всѣхъ часахъ и у всѣхъ народôвъ були й ѥ люде вельми розумнѝ й рѣчистѝ зъ особливою силою ума й мовы... Тѝ люде, неписьменнѝ й неграмотнѝ, ще до зачатку письменности, изъ глубѣни своѥи душѣ выразили свои почуваня й думки, враженя свѣта й подѣ житя — у словѣ, въ пѣсняхъ, прислôвяхъ, казкахъ и переказахъ зъ такою силою й красою, що слово ихъ не минулось и не забуло ся, але збереґаѥсь и передаѥ ся потомкамъ на вѣчну память, по-заякъ оно ѥ выразомъ вѣчныхъ идей душѣ чоловѣчои".

„При такôмъ образованю народнои словесности, крôмъ творчого ґенія, були все й ѥ люде пассивнѝ, щó хоронять и передають другимъ творы ѥго, — се ґеніѣ пассивнѝ, щó глубоко вôдчувають красу поезіѣ, — щó вôдражають ся-ѥво творчого ґенія, такъ, якъ мѣсяць вôдражаѥ свѣтло сонця. Вже-жь бо въ молодôмъ вѣку народу, якъ и въ вѣкахъ ѥго просвѣты, величи й славы ѥ люде, щó зъявляють любовь до природнои силы й красы народнои поэзіѣ, — до народнои пѣснѣ, — до мовы народнои, простои, котра, хоча не выроблена письменниками, оказуѥ ся чистою, сильною, самобытною, безъ примѣшки чужоземщины".

„Мѣжь-тымъ коли дѣяльнѝ, творчѝ народнѝ умы выробляли, збогачували, вкрашали народну мову, выражаючи думки, почуваня, подѣ въ прислôвяхъ, пѣсняхъ, казкахъ, — то люде, способнѝ вмѣстити у своѣй души творы другихъ, неначе добре поле приймали живе слово й хоронили ѥго въ серци своѣмъ та й передавали ѥго вôдъ роду въ рôдъ устно, а потôмъ письменно, якъ заповѣтъ предкôвъ для потомкôвъ... Останки-жь старыхъ переказôвъ свѣтъ завдячуѥ въ бôльшôй части убогимъ, слѣпымъ старцямъ, котрыхъ память — жива книга минувшости".

„Славяньска сѣмья народôвъ, а найпаче нарôдъ „русскій", по-правдѣ славить ся не-абы-якимъ богацтвомъ на-

---

[1]) „Jutrzeńka" („Денница") була выдавана по-россійски й по-польски. Побôчь россійского тексту друковано текстъ польскій.

[2]) Слово „berda" поясняѥ самъ Вагилевичъ, пишучи: „berdo — skalista góra".

[3]) Вытягъ изъ сеи розвѣдки надруковано р. 1840. въ Часописи ческого музея п. з. „O upírech i vid'mach".

[4]) На мову руску Вагилевичъ переклавъ трагедію Шиллерову „Kabale und Liebe". (Порôвн. „Вечерницѣ". Львôвъ, 1862; стор. 140). Сего перекладу не надруковано.

[5]) Про житѥ й литературну дѣяльнôсть Метлиньского, яко поета лиричного, гляди „Исторію литературы рускои" въ „Зорѣ", 1888; стор. 8—12. — Про етноґрафичну дѣяльнôсть сего письменника гляди статью А. Пыпина и. з. „Обзоръ малорусской этнографіи" въ „Вѣстнику Европы". Двадцатый годъ; томъ VI. 1885; стор. 382—387; порôвн. „Исторію русской этнографіи Пыпина", томъ II., стор. 146—150.

[1]) Се передне слово написавъ Метлиньскій по-россійски.

[2]) „Исторія литературы рускои" въ „Зорѣ", 1888; стор. 9.

Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

роднои поезіѣ. Авторы сеи богатои поезіѣ незвѣстнѝ. Сѝ творы невѣдомыхъ умôвъ, якъ дикѝ полевѝ квѣты, мовь-то самѝ собою выросли на поли народного житя, лелѣянѝ природою, въ такôй чудовôй красѣ слова, въ яку оболôкалась думка тôлько у найлучшихъ поетôвъ. Живеє народне слово, пронизане прадѣдôвскими науками, довголѣтнымъ, богатымъ досвѣдомъ житя, являє ся сторожемъ давныхъ переказôвъ, — памятникомъ давныхъ дѣй, скарбницею слѣзъ и радощѣвъ, народныхъ почувань и думокъ за кôлька вѣкôвъ; — вôдтакъ оно выспѣвує ся въ царствѣ россійскôмъ вôдъ степôвъ до морей, — жиє й росте по хатахъ и на шляхахъ, на поляхъ и на рѣкахъ, неначе воды й лѣсы, горе й щастє, смуткъ и радôсть. Теє слово — близьке духови й серцю народному, вплыває хосенно на обычаѣ. Оно може довго истнувати безъ помочи грамотности, мѣжь-тымъ коли слабѝ литературнѝ творы, не проявляючѝ силы духа, швидко забувають ся и замѣнюють ся другими, дармá, що книжнѝ промысловцѣ пôддержують ихъ всѣми способами торговыхъ хитрощѣвъ".

Опôсля Метлиньскій згадує про першихъ збирачѣвъ матеріялôвъ етноґрафичныхъ, Великорусôвъ и Малорусôвъ, и каже ось-що: „Пôзнавши зъ дитячого вѣку украиньске нарѣчє языка „русского", або простонародный языкъ южного краю Россіѣ, и будучи переконанымъ, що выученє и пояснене єго може послужити до пояснення и збогаченя загального, пануючого языка „русского", щó зложивъ ся й выобразувавъ ся изъ рôзныхъ елементôвъ, особливо-жь изъ своихъ нарѣчій, я выдавъ въ тôмъ нарѣчію въ 1839. р. „Думки и пѣснѣ", въ 1848. р. „Южный рускій сборникъ", въ 1852. р. „Байки Боровиковского"... У всѣмъ тôмъ часѣ, при добрôй нагодѣ и въ вôльнôмъ часѣ я збиравъ пѣснѣ й иншѝ творы народнои словесности". — Вôдтакъ заявляє Метлиньскій, що въ сѣмъ трудѣ подавали єму помôчь Н. Бѣлозерскій, М. Марковичка (Марко Вовчокъ), С. Метлиньскій, С. Носовъ и Микола Гоголь...[1]) Коли-жь переглянувъ нагромадженый матеріялъ етноґрафичный, то выбравъ по-найбôльшь такѝ пѣснѣ, котрѝ нѣгде не були надрукованѝ. Укладаючи-жь ось-той матеріяль, вôнъ корыстувавъ ся такожь варіянтами пѣсень, и вôдтакъ друкувавъ окремо або тôлько поодинокѝ вѣршѣ, або й цѣлу пѣсню варіянта, зъ поглядомъ на тее, чи тôлько поодинокѝ вѣршѣ варіянта й головного тексту явились несхôдными, або чи варіянтъ оказувавъ свою питому характеристику.

Потôмъ читаємо въ переднѣмъ словѣ дещо про правопись, якою корыстувавъ ся Метлиньскій, выдаючи свôй збôрникъ.[2]) Вôдтакъ слѣдує розвѣдка про ритмику народныхъ пѣсень.[3])

Своє переднє слово кôнчить Метлиньскій подѣломъ свого етноґрафичного матеріялу въ поодинокѝ категоріѣ. Ось и оглядъ подѣлу народныхъ пѣсень: I. Пѣснѣ житевѝ („житейскія"): 1. колысковѝ; 2. любовнѝ; 3. весѣльнѝ; 4. роднинѝ; 5. погребальнѝ й поминальнѝ. — II. Пѣснѣ годовѝ: 1. веснянки; 2. русальнѝ; 3. купаловѝ; 4. петрôвочнѝ; 5. косарскѝ; 6. гребецкѝ; 7. обжинковѝ; 8. осѣннѝ; 9. колядки; 10. щедрôвки; 11. новорôчнѝ пѣснѣ. — III. Пѣснѣ й думы моральнѝ й навчаючѝ. — IV. Думы й пѣснѣ историчнѝ („былевыя"): 1. до часôвъ козацтва; 2. вôдъ козацтва до унiѣ; 3. вôдъ унiѣ до Богдана Хмельницкого; 4. пѣснѣ часôвъ Б. Хмельницкого; 5. вôдъ початку до кôнця XVIII. вѣку; 6. пѣснѣ незвѣстныхъ часôвъ.[1]) — V. Пѣснѣ побутовѝ: 1. козацкѝ; 2. чумацкѝ; 3. бурлацко-сирôтскѝ; 4. салдацкѝ; 5. промысловѝ. — VI. Пѣснѣ шуточнѝ.

Тее переднє слово Метлиньского, и въ загалѣ заслуги сего етноґрафа оцѣнивъ А. Пыпинъ. Вôнъ сказавъ, що теоретичнѝ понятя Метлиньского о народнôй поезіи явились чи-мало недоладными. Вже-жь бо народна масса грала все-таки не тôлько пассивну ролю въ твореню тои поезіѣ; сама-жь поезія не оставалась неподвижною въ течѣяхъ историчныхъ, а навпаки, она дуже сильно змѣнювалась, по-за-якъ тратила давнѝ очерты й приймала новѝ. Иногдѣ затрачувались зовсѣмъ старѝ памятники єи, и заступались новыми творами, уроблеными въ новыхъ условинахъ и въ новôмъ дусѣ... Вôдтакъ погляды Метлиньского на поезію народну основувались на романтичнôмъ идеализмѣ, котрый у своѣмъ часѣ бувъ потрѣбный, щобъ установити бôльшь вѣрнѝ понятя о тôмъ предметѣ, ще не зрозумѣлôмъ для бôльшои части суспôльности.[2])

До сихъ слôвъ ученого „западника" додаємо сю нашу примѣтку, що супроти творчого ґенія народна масса мусѣла бути таки пассивною, хоча въ єи устахъ пѣснѣ народнѝ въ течѣяхъ историчныхъ змѣнювались. Вже бо народна масса не творила пѣсень, бо й тогдѣ, коли старѝ памятники зовсѣмъ затрачувались и заступались новыми творами, авторомъ такихъ пѣсень, утвореныхъ въ новыхъ условинахъ житя и въ новôмъ дусѣ, бувъ таки якійсь ґеній, щó своимъ талановъ выдѣливъ ся изъ массы пассивного люду.

Про подѣлъ пѣсень сего збôрника въ одвѣтнѝ ґрупы каже Пыпинъ, що въ сѣй клясификаціи деякѝ рубрики суть недоладнѝ, н. пр. въ вôддѣлѣ пѣсень житевыхъ є рубрика пѣсень родинныхъ („семейно-родственныхъ"), або н. пр. поставляє ся окремый вôддѣлъ пѣсень и думъ навчаючихъ. Хоча-жь въ укладѣ збôрника суть деякѝ похибки, то, по думцѣ Пыпина, спорудникъ єго зайнявъ одно зъ вызначныхъ мѣсць въ литературѣ малорускои етноґрафіѣ, тому-що редакція єго вважає ся бережливою, и що въ єго збôрнику є деякѝ пѣснѣ новѝ. Тôлько-жь и Метлиньскому не повелось усунути изъ свого збôрника фальсификатôвъ, котрѝ въ трицятыхъ рокахъ ишли въ-сумѣшь зъ пѣснями автентичными.[3])

И справдѣ въ переднѣмъ словѣ до „Исторіи пѣсень малорусскаго народа" въ выданю Володимира Антоновича й Михайла Драгоманова вказано на пять пѣсень у збôрнику Метлиньского, котрѝ можуть уважатись пôдроблеными, се-бъ-то фальсификатомъ.[4])

Що-до подѣлу пѣсень на категоріѣ, можна се за примѣтити, що Метлиньскій подекуды придержує ся ма-

---

[1]) „Предисловіе", стор. IX—X. — Изъ самого-жь збôрника можна дôзнатись, що етноґрафичнѝ матеріялы подавали Метлиньскому ще ось-якѝ збирачѣ й письменники: А. С. Аѳанасьевъ, Д. Ф. Запара, А. В. Марковичь, Н. М. Мельникъ, Ф. И. Скорикъ и П(антелеймонъ) К(улѣшь).

[2]) Метлиньскій вôдкинувъ знакъ ъ въ кôнци слôвъ пôсля твердыхъ суголосôвъ и писавъ *и* для означеня звука *і*, *ji* (*тило* = тѣло, *иду* = *ѣду*), мѣжь-тымъ коли вôнъ звукъ *и* (= ы, и) выражавъ знакомъ ы (*сын*, *робыты*).

[3]) „Исторія литературы рускои" въ „Зорѣ", 1888; стор. 11—12.

[1]) До былинъ звѣстныхъ часôвъ додавъ Н. Бѣлозерскій въ збôрнику Метлиньского деякѝ замѣтки (стор. 432—433).

[2]) „Исторія русской этнографіи", т. III; стор. 149.

[3]) ibid., стор. 150.

[4]) „Историческія пѣсни малорусскаго народа", томъ I., стор. XXII—XXIII.

Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

вѣры Максимовича, тôлько думы й пѣснѣ историчнй назвавъ вôнъ пѣснями „былевыми“ або „былинами“ (бувальщинами), и вôдтакъ не розрôзнявъ вôнъ думъ вôдъ пѣсень историчныхъ.

Всѣхъ пѣсень народныхъ у збôрнику Метлиньского є 760, крôмъ варіянтôвъ. Метлиньскій бувъ задумавъ выдати другій томъ свого збôрника, але трагична єго смерть перервала єго хосенну дѣяльнôсть етнографичну. Хоча-жь Метлиньскій не встигъ выдати другои частины свого збôрника, то все-жь подавъ вôнъ намъ богатый матеріялъ етнографічный, ба, можна сказати, що, коли-бъ вôнъ бувъ надрукувавъ тôлько одну-однѣсѣньку думу про Хвеська Ганжу Андибера (стор. 377—382), руско-украиньскй етнографы споминали-бъ єго добрымъ словомъ.[1])

[Дальше буде].

Народні музичні струменти на Вкраїні.

Люд український уживає в национальній своїй музиці спеціяльні струменти музичні. Одні з них послугують йому у проводї до сьпіву, як ось *кóбза* або *бандýра*, *лїра* [*рéля* те-ж], *тóрбан*, *гýсла*; другі, як от *цимбáли*, *бýбон* [ритмовий струмент] до танців; *сопíлка*, *дýдка* до вигривання сьпівів і до танців те-ж. Між цими струментами від'окремлюють ся струменти струнні, духові і ритмові.

Струнні струменти (Saiteninstrumente) поділяють ся на такі, де способом до гри є зачіпанє струн пальцями, щипанє самих по собі струн, а то ще й перебиранє на так званих ладах, притискуючи струни пальцями на певних місцях до ручки (ґрифа) струмента, через що довжина струни вкорочуєть ся і мінить ся від того тон (*кобза* або *бандура*, *тóрбан*). До цього поділу струнних струментів належать і *гýсла* або *гýслї*; на їх видобувають тона те-ж щипаючи струни. Ріжнять ся-ж гусли з окола від кобзи „облудою“ та ще тим, що на їх лежачих грають. Я не беру до розваги скрипки, те-ж струнного, досить розповсюдненого між народом струмента, бо він є загально людський, сьвітовий струмент. Другий струмент струнний є разом струмент клявішний *лїра* (*реля*), бо в йому попри трох струнах дві струни гудуть безупинно через колесо натерте живицею, що їх зачіпає, а третя струна — сьпівавиця (chanterelle) виводить сьпів за помічю цілої низки клявішів [їх була 12 або часом і більше] які приладжені один поруч другого, вподовж сїєї струни; притиснені пальцями до струни ці клявіші змінюють довжину її, а враз змінюють і тона. Третій струмент буде те-ж струнний: *цимбали*. Звука на їх видобувають бючи по струнах двома молоточками, колотушками.

Духові струменти [Blasinstrumente] *сопілка*, *дýдка*. Це єсть єдиний у нас на Вкраїні репрезентант цього роду струментів. Видобувають тона, як звісно, вдуваннєм воздуху в дірочку з верху сопілки пророблену. Має шість дірочок кругленьких вподовж самої дудки. Закриті пальцями або відкриті, в ріжних комбінациях, ці дірочки змінюють довжину стовпа воздуху у дудці а тим міняють і висоту звука чи тону.

Нарешті *бубон*, струмент ритмовий [Schlaginstrument] не маючи певної високости тона, уживаєть ся попри інших струментах для піднесення в виконанню жвавих, танєшних мотивів ясної ритмики. Гук на бубні добувають бючи колотушкою по шкурі, натягненій на обводї деревляному. До сїєї сїмї ритмових струментів належать історичні „*котлй*“ [timpani], „*тулумбáси*“ [турецький тарабан], „*склик*“ [певне Gran cassa], у який „довбиші“ грали у військовій музиці, або „били в склик“ на раду в Сїчи. Бубон даєть ся до виводу ріжних ефектів; окрім гудїння (бубни гудуть) від бою колотушкою по шкурі, можна видобути глухе гримотїннє водячи пальцем по середині шкури, або знов ведучи пальцем по краю обідка, торохтїннє від мідяних торохтьолок, насаджених в про різа обода.[1])

До речі тут буде завважити, що різні струменти у народа спеціяльно уживають ся музиками як до якого роду поезиї народньої. Слїпці лїрники сьпівають на лїрі переважно пісні релїгійно-морального змісту, а до того ще й сатиричні твори. Репертуар кобзаря складають найголовнїще історичні думи, епічна взагалї поезия; весь лїрницький репертуар належить те-ж до кобзаря, та ще в додачу й танєчні сьпіви і пєси. Лїрникови танцї не з руки; він їх з рідка грає, бо по самій природі своїй лїра спосібнїша до мельодий широкоповажного характеру. Танцї-ж, веселі, прудкі пєси виграваютъ виключно на скрипках та цимбалах, додаючи ще й бубона. Опї „tres faciunt“ так звану в народї „трóїсту музику“. Сопілку, що затинає звичайні битові пісьні і танцї, до трóїстої музики не беруть певно зза її негучного тона. Сопілка є струмент спеціяльно пастирний.

Вернїмо ся-ж до струментів першого рóздїлу, до струнних, а між їми найперше до кобзи.

Кобза. Бандура.

За нащих часів *кобзу* вважають за один і той самий струмент, що й *бандуру*. Кобзар та бандурист, ці два назвиска не розрізнюють більше, однаково називаючи сьпівцїв дум і інших історичнїх пісень на Вкраїні. Але-ж подвійне назвище одного й того самого струмента мимохіть надоумляє, що був час, коли ці два струменти відрізняли ся; з якої-б інак речі надано було два назвища одному струментови? Обидва ті назвища не наші, вони чужоземні. Одно зі сходу азийського, друге з заходу европейського. З'явили ся вони на Вкраїні не рівночасно, для того одно назвище старіще, а друге новіще. Подвійність назвища струмента п. Фамінцин, в своїх високоцїнних історичних вислїдах струментів народнїх ясує тими словами. Він каже: стародавній в народї струмент міг з часом заминити ся новим, схожим на старого струмента, але більш обладженим, перфекцийнїйшим. Нове назвище не затерло в памяти народній старого і ось народ, каже, переніс старе назвище на новий, схожий струмент. Таким чином новий струмент обняв два назвища, своє власне, та ще й чуже, старіще. В народї слово кобза уживаєть ся частїще і любіще ніж *бандура*. І слово „кобзар“, що грає на кобзї, лунає якось народнїще. Не для чого-ж і наш народній поет Тарас Шевченко надав своїй збірцї творів назвище „Кобзар“ а не „бандурист“, бо назва „Кобзар“ і старинїйша і любійша ухови українському. В вісїмдесятих роках минулого столїття український історик Ріґельман писав про народ український, що між їми, каже, вельми багато буває добрих, ручих музиків. Кажучи, що вони грають на скрипках, цимбалах, сурмах, гуслях, згадує й про бандуру; а сїльські люди, каже, грають те-ж на скрипках, на кобзї і на сопілках. Отож постерігати треба, що вишче він розумів міських музиків. що грають на бандурі, а сільські, по селах, грали на кобзї. Значить ся, була якась відміна межи бандурою міською, перфекцийнїйшим струментом, а сїльською кобзою, простїщим струментом.

Слово *кóбза [кобоз, кобуз]* є дуже старе яко назва струмента струнного. Слово це походить з далекої, азийської країни; воно відоме у азийських різних народів і за наших навіть часів. Слово це уживало ся у Куман (Половців) в XII віку. А Половцї, відома річ, були близькі сусїди наші, сидїли поруч нас на землях від Чорного моря аж до Молдави. У інчих народів тюркського коліна, у Татарів та Турків те-ж істнує струмент з такою назвою. У Славян: Хорватів, Чехів, Поляків цей струмент був те-ж уживаний. У наших українських козаків і у селян наших взагалї кобза була найлюбіщим струментом. У Запорожців кобза була звичайним струментом [вони грали й сьпівали свої думи під кобзу]; запорожський козак не лишав її ні в дорозї, ні в потребі військовій. Вона стає йому за дружину; вона зветь ся „подорóжною“.

[1]) Въ сѣй гарнôй думѣ зъображують ся петяги-козаки въ оппозиции до дукôвъ-серебряникôвъ. — „Народныя южнорусскія пѣсни“ Метлиньского оцѣнивъ критично В. И. Ламанскій въ „Вѣстнику географич. общества“. 1854, книга V., вôддѣлъ IV., стор. 13—40.

[1]) Я не наводжу тут про давні „сурми“, на яких колись у давних полках козачих сурмачі виграваліи.

Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тільки й зосталось йому бандура[1]) подорожния

або те-ж:

Кобзо моя, дружино моя вірная!
Бандуро моя мальована!
Де-ж менї тебе дїти?

Кобза буля козакови за річ першої потреби. Він кидавсь з нею у Сїчу.

Правдоподібний може бути здогад п. Фамінцина[2]), що, каже, козаки українські уміли переняти кобзу від сусїд Татар кримських, що́ з XV віку склали ся у Кримську орду й обсадили узбережжя Чорного моря. [Гл. Нº 1.]

З того всього можна завважити, що про облуду [образ з околу] стародавної української кобзи ми не маємо жадних звісток. Ми судимо про неї по згадках, які бігцем натрапимо у народніх піснях. Вважаємо її під кождим зглядом за струмент струнний. Постерігаємо це з думи народньої:

Нехай буйний вітер по степах пролїтає,
Струни твої зачіпає . . . .

Банду́ра походить з країв західньої Европи. Вона винайдена у перше в Анґлії в початку XVII віку [pandorra]. Звідтіль перейнята була Гішпанцями під назвою bandurrio [strumento di cordeni forma de chitarra]; з'явила ся у Італїян під назвою „pandora". У Польщу занесли її італїянські музики, що́ формували королівські капелії при Зиґмундах I, II, III. Через Польщу бандура прийшла на Вкраїну і стала ся народнім струментом. Стало ся це у середині XVII віку. Вона, яко струмент перфекцийнїйший, виперла геть з ужитку стародавню кобзу обнявши її назву. Польські пани держали по дворах у себе вчених на бандурі козаків, котрі грали, сьпівали під бандуру й танцювали, потїшаючи товариство.

За старих часів бандура або кобза була народнім струментом в Україні. Козаки вояки вигравали на бандурах на бесїдах, під веселу руку, козацькі пісьні „що слухати мило"; дївчина закликає козака на бандурцї грати:

Пийди козаче до мвїй хати,
Дам тобі бандуру на всю ніч гратп.
В мене бандура з чистого злота
Хто в еї грає, — бере охота.

Видно з того, що вона була розповсюднена скрізь між народои і була атрибутом не самих козаків-вояків, але й селянської молодїжи, парубків-молодців. Далї в старовину вона уживала ся й значними людьми у козацькому товаристві. У сумній пісні про Палія на Сибіру видко, як цей славний лицар-характерник, сумуючи об далекій Україні, шукає розваги в релїґії. Він почуваючи старі годи покутує свої гріхи. Але-ж, яко чоловік, від Бога повертаєсь ся у своєму сумови до земної втіхи-розваги, до бандури і пісні. І той поворот від молитви до пісні і музики не був противний звичаям тогочаснім українським: —

Помоливпись Богови,
Прийшов пан Палїй до дому
Да й сїв у намітї,
На бандурцї вигравае:
„Лихо жити в сьвітї."

Бандура була потїхою чоловікови. Під образом Запорожця-кобзаря був такий підпис:

Нº 1. **Козак бандурист** [з Рігельмана: „Лѣтописное повѣствованіе о Малой Руси" (1785—1786)].

[1]) Дума про смерть кобзаря.

[2]) З його цінної розправи я наводжу багато подробиць і відомостий.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Струни мої, струни золотиї, заграйте мнї стиха,
Ачей козак-нетяжище позбудеть ся лиха.

Після знесення Запорожжя, на кінцї XVIII віку, козацтво з його оріґінальною обстановою життя, впало. Творчість величнього епоса українського те-ж пада, чахне. Сучасне, тодїшне життє не давало тем задля такої богатої творчости; зостали ся тільки старі пісні про славне минуле.

Де-ж вони переховали ся ті пісні, хто їх запамятав, зберіг від забуття, розніс, переказав, пересьпівав народови? Такими охоронниками народньої творчости стали старцї, нищі, сліпцї-бандуристи. Між тими слїпцями в 50 роках відзначав ся особливо ста́рець, козак Андрій Шут, глибокою памятю. Величенні вірші на Різдво, на Великдень, довженні історичні пісні про гетьмана Хмельницького, він сам міг висьпівувати, промовляти. В 70-х роках покійний, звістний етноґраф П. Чубинський викликав у Київ з маєтків п. Галагана кобзаря Остапа Вересая, те-ж уже покійного. Пісні ним сьпівані і сам струмент на котрому він грав, записані у перше детально і зроблений музичний аналїз художної дїяльности самого О. Вересая.

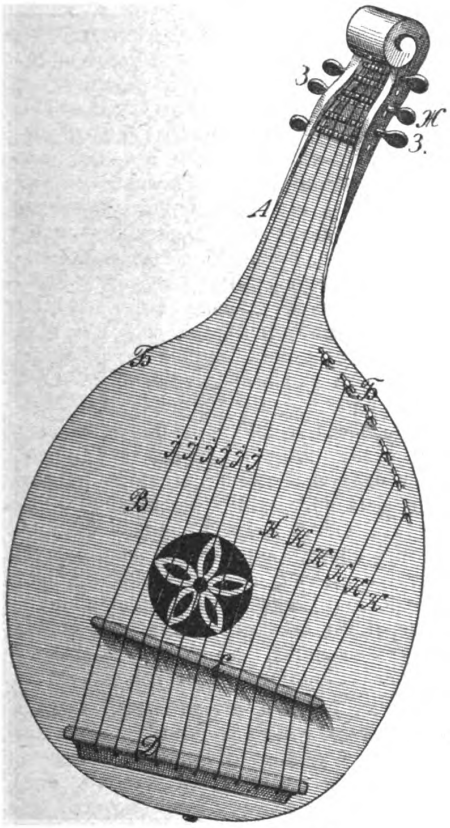

Н° 2. **Кобза — Бандура.**

Кобза або бандура послугує кобзареви при сьпіві; він підграє на їй мельодию, що сам веде голосом. Підчас же коли кобзар дає собі спочивок і в цїлях те-ж віддїлити один музичний ро́здїл від другого, він програє на кобзі невеличку фразу і далї починає знов сьпівати.

Бандура складаєть ся з недуже довгого, але широкого ґрифа, званого ручка (А[1]). Ручка кінчить ся на низ довгим на впів овальним кузовом. Овал кобзи, або с п і д н я к єсть випуклий і зпід споду подібний до видовбаного гарбуза.[1]) Округлість овала кобзи, наче вінця у мисцї, висуваєть ся трохи в бік. В їй попроверчувані дїрочки, а в їх встромляні кілочки. Кілочки цї натягують короткі струни у кобзї. Округлість кобзи зветь ся „б р я м к а“ (Б). Верхня настілка на овалу зветь ся „в е р х н я́ к“ (В.) або „д е й к а“ [з нїмецького Decke]. По серединї дейки прорізана кругла дїрка — г о л о с н и́ к, що́ голос видає (Г.). Вподовж нижньої части брямки, супроти ручки, прорублена деревляна полоска, міцно прикріплена до брямки — се єсть „п р и с т р у́ н н и к“ (полуґриф) (Д.) До його навязані усї струни кобзи. Струни навязують ся, як у скрипцї, до полуґрифа, або приструнника, котрий утримуєть ся дротом зацїпленим за деревяний ґудзик [пупок]. Пупок уверчений зпід споду, під дейкою, у спідняку.

Межи приструнником та голосником лежить к о б и л к а (Е) — поріжок з дерева; на їй лежать усї 12 струн. Ручка кінчить ся у горі г о л о в к о ю (Ж). В нїй сидять к і л о ч к и (З), а на їх наверчують ся струни.

Звичайна кобза має 12 струн;[1]) 6 довгих і товстих струн натягнені від приструнка вподовж усїєї ручки і в головцї наверчені на кілочки. Цї 6 довгих струн звуть „бунтами“ (І.) [з нїмецького Bünd-]. Перші 4 довгі струни — б а с и. Перша з краю лївого зроблена з овечої кишки, й обвинена т. зв. с у х о в л ó т и ц е ю; 2-га і 3-тя те-ж баси і те-ж кишкові струни; 4-та мідяна, дротова; 5-та звана т е р ц и я, а 6-та п р и й м а, обидві кишкові, р и м с ь к і, себ-то з ки́шок прозорих висчого сорту.

У в а г а. П. Фамінцин у своїй розправі про музичні струменти порівнює стрій цих 6 струн „басів“ з строєм стародавньої анґлїйської бандури і доводить повну схожість номенклятури з нашою бандурою.

Остатнї 6 коротких струн звуть ся „при́струнки“ (Н). Всї вони кишкові. У Вересая вони були мідяні, для того що ввесь кузов кобзи за малий був і мідяні струни начепляні задля більшої гучности. Приструнки на бандурі суть появою новіщих часів. В описах старих бандур у нас і в Европі про їх не чути. Ранійш як при кінцї минулого столїття про їх не знають; по розслїдах п. Фамінцина поява їх на українських бандурах стала ся в кінцї минулого віку, це можна зауважати з образу бандури зрисованої з приструнками у „Лѣтописному повѣствованію о Малой Россіи“ Ріґельмана [1785—1786]. Це все разом переконує нас, що при́струнки на бандурі були заведені спеціяльно Українцями [Фамінцин: „Домра и сродные ей музыкальные инструменты русскаго народа“. Стр. 165.].

[Далї буде].

Боян.

Нарис сучасного вчення про бактериї.

Бактериями звуть ся нижчі рослини, що́ своїм життєм утворяють чимало процесів, з яких найбільш видають ся заразливі хороби. Щоб зрозуміти значінне цих дрібних істот, досить спогадати, що з самого туберкульоза вмирає сема частина усїх людий, а по великих містах, як от Париж, навіть пята частина, що з сіфілїса винародовлюють ся цїлі нації, що усї заразливі хороби укупі гублять стільки людий, як нїяка війна, або там инша яка лиха пригода, що гниттє і шумованнє теж ними умовляють ся. Наука, що́ займаєть ся вивченнєм властивостий бактерий, зветь ся бактериольоґією. Вона є здобутком найновіщих часів, навіть скілька років назад була вона ще у зачаточному станї; але не дивлячись на молодий вік, тепер через неї нам стали до зрозуміння питання, що́ мають первітнє значінне у науцї. Розвязанню сих питань присьвячили себе багато талановитих вчених, через що стало ся, що не минає, можна сказати, й дня, щоб до старих дат не прилучило ся усе нових спостережінь і винайдень. Праця сих людий ввела і веде усе далї нас у таємне окружжє найдрібнійших живих істот, які проте часто беруть гору над людиною.

Бактериї (Schizomicetes), як вже сказано, належать до нижчих рослин і займають середнє місце між водоростями [alque] а грибами [fungi]. Завбільшки вони від 0.001 до 0.004 млм. Перш вважали їх за звіряток, бо бачили, як більшість їх, і навіть дуже хутко, рушає в якій небудь течі, але, коли дізнали ся, що і високо орґанізовані рослини мають власти-

[1]) На малюнкови його не видно.

[1]) Трапляють ся кобзи з більшим числом струн. Вересай розказував, що знає у кобзаря Антона, в селї Вечірках, пирятинського повіту, полтавської ґубернії кобзу на 25—30 струн. 6 те-ж бандура на 15 струн.

Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вість до руху і що неорґанізовані частинки теж рушають [так званий Бровнівський молекулярний рух], тоді вже цілком приличили їх на підставі будови і розвою до рослин. Що до поділення бактерий на роди [genus] і відроди [species], то погляди сучасних вчених на сю справу не однакові. Під мікроскопом бактерії з'являють ся у трох формах: кулі, палички, ґвінта і середніх між ними, або, як каже Де-Барі, вони сиадають ся до білярдної кулі, олівця і коркотяга. Одні вчені [Неґелі, Більрот] думали, що сі форми не суть сталими, що можливий перехід одної у другу, що той саме мікроорґанізм має змогу утворяти собою олієве шумованнє, гнилосний розклад білковини, і яку небудь заразливу хоробу; значить з сього погляду бактерий не можна ділити на роди і відроди. Навпаки другі [Кон, Кох] поділяють їх на виразно відокремлені відроди такі, як і у вищих рослин, з їх специфічними властивостями. Вони визнають, що бактерії тільки трохи міняють свою форму, стають трохи товщими, тоньшими під впливом тих або других обставин, як от умовин годування, від віку, але ніколи з кулі не зробить ся паличка. Так бактерії, як усяка рослина, бувають молоді і дорослі; молоді, звичайно, повинні бути менші від старійших; які з них краще годують ся, ті лучче будуть і рости. На приклад бактерії телія [b. anthracis], що виросли на желятині при сприяючих обставинах, вдають з себе рівні палички; ці-ж самі бактерії, тільки коли вони росли на вареній картоплі і при нижчій температурі, — набухлі, нефоремні. Денеде тільки трапить ся справжня, типічна паличка, за те часто попадають ся круглі тільця, але їх не можна визнати за кулясті бактерії-кокки, бо коли перенести на желятину, на якій вони краще розвивають ся і дати рости при відповідній температурі, то вони знов приймають свою первістню типічну форму палички; вони тільки виродки, заступники виснаги, так звані інволюційні форми Неґелі і через те їх не можна брати за обєкт до вияснення питань про правильний зріст. Далі, коли на пр. бактерії холери поставити з холоду знову у тепло, то вони стають товщими, швидше розростають ся на трівких материях. Опріч того щоденні спостереженя лікарів примушують нас тримати ся погляду Кона-Коха, бо ніяк не можна згодити ся, щоб той само мікроорґанізм, який сьогодня утворяє собою сіфілїс, завтра дав початок бишиєї, а потім туберкульозови і т. и. Тоді-б усе знаттє про сталість картин хороб і їх симптомів, що фіксовані досьвідами століть, відразу стало-б абсурдом. До того ж усї змагання зробити з мікроба одного ґатунку мікроба другого — зовсім не вдали ся. Так Біхнер з нешкодливої бактерії сіна [b. subtilis] хотів зробити дуже заразливу бактерию телія [b. anthracis], а Ґравіц мікроба цвілї [penicilius glaucus] хотів зробити заразливим. І справді обидва сї мікроби заражували звіря, що над ним робив ся досьвід, — але згодом Кох довів, що у першому випадку до бактерії сіна попала справжня бактерия телія, а у другому крім індиферентного penicilius glaucus був ядний aspargillus glaucus. Усе це примушує нас тримати ся погляду, що між бактеріями є окремі відроди і роди, які не переходять один у один, але що окремий відрід, при ріжниці умовин годування, міняє у невеликих межах свою форму; — що для кожного відроду є типічна форма, за яку треба визнати форму бактерії, що стоїть на версї свого розвою, і що кожен ґатунок має певні специфічні властивости, а що до наточених мікробів, то кожен з них умовляє своєю житєвою діяльностю визначену хоробу.

Бактерії складають ся з одної клїточки [cellula], хоч в них не можна знайти ядра; кожна з них має навкруги поволоку, а у середині протоплязму, первітню материю, що з неї складаєть ся усе живе. Поволока з хемічного погляду є целлюльозою і належить до так звапих углеводів, що до них належить на пр. крохмаль, цукор. Поволока здатна розбухати і приймати желятиновий стан, від чого бактерії часом склеюють ся у ґрупи-зооґлеї, характерні для окремих ґатунків. Таким способом з круглих мікробів-кокків, коли вони по поділенню не розходять ся, стає подвійний кокк — діплькокк; коли круглі мікроби склеюють ся поволокою, що розбухла, у довгонькі ланцюжки, то з'являєть ся стрептокок, теж ланцюжковий кокк; коли склеюють ся у ґрупи, що скидають ся на ґрони винограду, то з'являєть ся стафільококк, ґроновий кокк; потім паличкові бактерії склеюють ся між собою у довгі нитки, а то часом поволока так розбухає, що склеює мікроби у цілу плївку, що її можна навіть підняти, не порвавши, лїпцетом або що. У деяких бактеріях, як і у инших рослинах, є зелена материя хльорофіл, що через неї вони на соняшному промінні розкладають углевий квас повітря на його складовини: кисень і углець, уживаючи останнього до будови власного тїла. Деякі бактерії дуже швидко рушають у тїчи, але круглі цілком пасивно, під впливом руху самої тїчи, і навпаки у деяких з паличкових знайдено навіть окремі до сього орґани: повічки [Geisselfäden].

Розплоджують ся бактерії на два способи. При сприяючих обставинах клїточка довшає, у ній по середині робить ся перетяжка, що усе більшає, поки з одного мікроба не стане два і т. д. Увесь процес тягнеть ся ½ години, а се незвичайна хуткість, бо з одної палички за 24 годин стає 28 білїонів. Крім сього способу уживають вони ще й другого, найбільш коли живуть в несприяючих обставинах; тоді вони виробляють так звані спори, що відповідають насїнню висших рослин, і що при визначених умовинах дають початок новим ґенераціям паличкових бактерий. Хоч се і не завжди так бувае, бо часом обставини і досить добрі, проте спори утворяють ся. Спора виробляєть ся або у середині клїтки, ендоґенне утвореннє, або по кінцях її — ектоґенне. У першому випадку перед початком процесу у середині клїтки протоплязма на поодиноких місцях темнїшає, далї сї темні плями зливають ся, а навкруги їх сьвітлїшає; коли спора виробила ся вже цілком, то вона вдає з себе яєчкове, блескуче утвореннє, що дуже переломує сьвіт, з ясними контурами і грубою поволокою, що лежить серед лишку ясної протоплязми. У другому випадку теж саме робить ся по кінцях клїточки: вони розбухають, товщають і взагалї скидають ся на паличку тарабана [Trommelschläger]. Як у першому, так і у другому випадку кожне індівідуум утворяє тільки одну спору. Спора має навкруги дуже міцну поволоку, яка дає їй змогу витримувати без жадної вади такі хитання температури і вільгости, що від них бактерия давно пропала-б. Так бактерії не витримують температури вищої від 77° після Цельзия, а більшість їх пропадає навіть від + 50° до + 55° Цельзия, проте спори пропадають у сухому жару тільки при + 140° Ц.; до холоду вони ще більш байдужі: так спори телія витримують навіть — 110° Ц. і, коли поставити з такого холоду знов у тепло, то вони усе таки досить добре ростуть. Коли обставини, що серед них істнує спора, покращають, вона більшає, стає товстішою, витягуєть ся, аж поки не стане справжньою паличкою. Таким способом звідсіль видно, що спора найбільш забезпечає бактерії від виснаги, змагаючись міцною обгорткою проти лихих умовин життя, що раз-у-раз мають змогу доконати делїкатнїйших дорослих індівідуумів.

Бактерії, як усе нам відоме живе, мають походженне від індівідуумів того самого ґатунку. Се, здаєть ся, дуже проста річ, але ще недавно Пастерови довело ся доводи її перед парижською академією проти Пушого, який тримав ся супротивного погляду, се так звane змаганнє про самостійне зародженнє „generatio aequivoca“. За часи сеї суперечки ще не була відома властивість спор бактерий дуже змагати ся проти навіть дуже значної температури і видержувати її без жадної вади і через те, коли кипятити пів години тіч, де звичайно були так дорослі бактерії, як їх спори, то думали, що у ній нема вже жадного живого зародку, тодї як сим способом вбивали тільки дорослі індівідууми, а спорам не робили й жадної вади. Потім, коли таку тіч поставити на скілька день, то в ній з спор виведуть ся бактерії, що виявить ся у загнитю або шумованю її. Опираючи ся на сьому фактї Пуше сказав, що бактерії гниття у тїчи утворили ся з неорґанізованих азотних частинок, позаяк у тїчи усе живе убито. Але Пастер довів, що коли справді добре нагріти тіч, то потім скільки-б часу вона не стояла, вона ніколи не почне гнити. Сим він теж показав, що найпростійші, нам тепер відомі живі істоти мають походженнє від живого індівідуума того самого ґатунку і ми не знаємо прикладу, щоб що небудь живе утворяло ся з неорґанічної материї. Звідсіль ми бачимо, що його докази стосують ся тільки до орґанізмів, що їх ми тепер знаємо, але вони нічого не кажуть проти загальної можливости утворення з неорґанізованої материї живих істот нам

Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ще невідомих, що́ повинні мати ще простійшу будову і бути ще меншими від бактерій. Ми не дуже то повинні покладати ся на заперечні наслїдки, які дають нам сучасні методи досліду; треба зараз згадати, як недавно нам стали відомі бактерії, які проте мають для нас таке велике значінне; може з поліпшенєм методів досліду вони очевидячки стануть перед нами. Але так поставлене питанне виходить з межів наукового досліду в окружжя гіпотез і, коли на підвалинах засадного закону причинности конче треба визнати можливість утворення найпростійших орґанїзмів з неорґанїзованої материї, яка гіпотеза дуже вабить до себе людину, що́ думає, то для сього не треба непремінно, щоб такий процес істнував і тепер, досить буде визнати, що колись в оден з найдавнїйших ґеольоґічних періодів істнували невідомі нам умовини, що при них мали змогу утворити ся таким способом найперші орґанїзми, що потім з них розвив ся увесь орґанїчний сьвіт, з'явивши у розвою два напрямки: рослинний і зьвірячий. Тут можна згадати ще про одну гіпотезу з'явленя на землї життя, а власне кажуть, буцїм перші зародки занесено до нас метеорами з сьвітової просторонї. Минаючи вже те, що температура там дуже низька, бо єсть спори, що її витримують, вже се неможливо через те, що коли метеор падає, то від тріння утворяєть ся така температура, що від неї усе живе мусить пропасти.

[Далї буде].

Д-р Ол. Черняхівський.

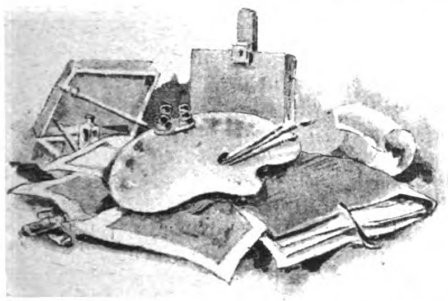

Житє і твори Костя Трутовського.

[Портрет на 1 стор.].

В першій половинї 1893-ого р. штука взагалї, а українська особливе потерпіла велику і тяжку втрату. 17. (29.) марця 1893 р., на 68 році життя помер в хуторі Яківлївцї (обоянського повіту, курської ґуб.) оден з найвидатнїйших сучасних українських артистів-малярів — Кость Олександрович Трутовський. Смерть єго відбила ся великим і тяжким сумом в душі кождого, кому дорогі значінє і поступ нашої штуки, бо все втрата одного з найспосібнїйших синів України, що́ всю свою силу і хист обертав на артистичне з'ображенє побутового життя рідного народу.

Походячи з слобідсько-української шляхти, К. Т—ий родив ся 28 сїчня 1826 р. в Курську, а дитячі лїта провів в майнї свого батька, в селї Попівцї [ахтирського повіту, в Харківщинї]. Батько єго сам рисував і піддержував любов до рисованя у свого маленького сина. Спершу єго виховувано в приватнім пансіонї Зимницького в Харкові, звідки 1839 р. він вступив в „Николаевское инжинерное училище“ у Петербурзї, де разом з ним тоді пробував звістний потім росийський письменник Т. Достоєвський. Року 1843-ого зроблено єго офіцером і переведено в „Инжинерную Академію“ [тоді „официрскіе класси“], котру скінчивши 1846 р. лишив ся при нїй тутором, що дало єму змогу вступити до „Академіи художествъ“, де він був учеником славного проф. Т. А. Брунї. Пробувши в Академії до 1850 р., виступив саме тоді з служби і оселив ся на селї у батька [в ахтирськім повіті].

Україна, котру він покинув ще дитиною і куди знов вернув ся після довгого пробуваня в Петербурзї, відразу зробила на нього великий і чарівний вплив [про що він частенько любив згадувати та оповідати] як своїми роскішними краєвидами і чудовою природою, так і вражінєм, яке він виніс познайомившись близше з рідним народом. І під впливом усього того там виявила ся вся дальша єго дїяльність, як артиста-маляра, що́ давів нам у артистичних взірцях на полотнї і папері майже виключно українське житє. Кохаючись найбільше в українських типах і побитовому житю народа, він остав ся їм все своє житє вірним, виявляючи їх у незлїчених картинах та малюнках.

Року 1852-го одружив ся він з С. А. Самбурською [своячкою Серг. Аксакова]; переїхав в хутір Яківлївку, де пробував до 1857 р., часами навідуючись до Москви та до Петербурга. В 1850-их рр. забажало ся єму видати „Український Альбом“. Він 1853-ого рр. через М. Погодина заслав свої рисунки до „Общества поощренія художествъ“ обіцяючи скласти альбом з сцен українського життя, але з умовою, щоб товариство купило сей альбом і видало єго своїм коштом. Товариство одначе, не довіруючи дуже силам незвістного тоді ще молодого маляра, не згодилось на се виданє. Року 1854-ого Т—ий одержав від „Акад. Художествъ“ дипльом вільного маляра-артиста. Мешкаючи в Курщинї, при своїй вдачі до гумору, зладив чимало малюнків і акварель з життя повітових дїдичів тих часів [„Наїзд гостий“, „Поминки“, „Именини“ і т. и.] 1856-ого р. заслав він вперше до Москви кілька олїйних образів, акварель і рисунків. Артисти-малярі і инші знавцї та публїка дуже прихильно повитали сї твори молодого артиста, а різьбар Розанів надруковав про них прихильну статю. Саме тоді Т—ого запрошували до московського „училища живописи, ваянія и зодчества“ на посаду професора сеї школи. Року 1857-ого їздив він за границю, побувавши в Німеччинї і Франції. В 1858 р., овдовівши, переїхав до Петербурга, і з тої пори почала ся справжня замітна єго дїяльність, яко знаменитого артиста маляра. Образи єго почали добувати собі більшу та більшу славу; їх так розкопувували, що багато з них навіть і не бували на виставах, бо їх заранї куповали з робітнї славного артиста. Ту в Петербурзї познакомив ся з Шевченком, родиною ґр. Ф. Толстого, Турґенєвим, Полонським і инш. В 1861 р. Т—ий оженив ся вдруге з О. І. Лїсициною [своячкою росийського письменника А. С. Ґрибоєдова]. Того-ж 1861 р. він одержав від „Академіи Художествъ“ дипльом академіка. З 1871—1881 рр. займав посаду інспектора московського „училища живописи, ваянія и зодчества“, а потім оселив ся в хуторі Яківлївцї, де і помер. Зимою приїжджав на кілька місяцїв до Москви, а лїтом робив екскурсії в різні місця.

Вкінцї подаємо спис єго творів з українського побуту, о кілько вони нам звістні.

І. Образи, мальовані олїйними фарбами:

1) Сліпий скрипаль [у В. І. Григоровича, в Петербурзї]. 2) Музика і дїти [у д-ра Івановського, в Петербурзї] 3) Сцена в шинку [також там]. 4) Сцена з українського ярмарку [у Альферакого, в Петербурзї]. 5) Богомільниця [у д-ра Івицького, у Вильнї]. 6) Українцї, що́ їдуть на базар [в Румянцівськім музеї, в Москві]. 7) Сапки. — Гумористична сцена, з'ображуюча, як три молодиці везуть пяного. Знимки і рисунки були поміщені в ілюстрованих виданях; у кого є оріґінал — не могли ми довідатись. 8) Весїле [Було на академічній виставі 1860 р.: де є тепер — не знаємо]. 9) Рибалка Українцї [набув П. М. Ковалевський, в Петербурзї]. 10) Сцена біля хреста. 11) Вечер на Вкраїнї [у Хвощинського, в Москві]. 12) Стріча [набула цариця Марія Олександрівна]. 13) Збирач грошей на церкву. 14) Здибанє [у П. С. Строгонова, в Петербурзї]. 15) Колядки [сей образ набув цар Олександер Миколаєвич]. 16) Вуглярі в лїсї [у д-ра Івицького, у Вильнї]. 17) Сцена в житї 18) Поворот з празнику [знимки з того образу були поміщені в „Пчелѣ“ і инших ілюстрованих виданях]. 19) Українка з снопами [у Головкова]. 20) Українка з граблями [у Рахманова, в Курську]. 21) Дівчина, збираюча липовий цьвіт [у Д. І. Зуєва]. 22) Дівчина і дитина. 23) Парубок і дівчина несуть кошик. 24) Українка з качками [у Давидова]. 25) Нічна сцена [у Зуєва]. 26) Царський портрет. — Намальований з причини 50-тилїтнього ювілею „Николаевскаго инженернаго училища“ [котрому автор і подарував] образ з'ображає зарібника-Українця, що́, вернувшись до дому, показує своїм землякам портрет царя 27) Сорочинський ярмарок [у Полежаєва, в Петербурзї]. Знимок з того образу є в книжцї Собка: „25 лѣтъ русскаго искусства“. Після того образу, з деякими незначними змінами, зробив артист рисунок для виданого Голяшкиним альбома: „Вечера на хуторѣ близъ Диканьки“ (випуск 3-й). 28) Дівчина, що́ заганяє дріб [у Римського-Корсакова, в Одесї]. 29) Переправа [у І. М. Терещенка]. 30 і 31) Дожидаєє [у Тімашева і у Фільобера, в Москві]. 32) Біля колодязя [у Тімашева, в Москві]. 33) Спочинок в клунї [у Д. Н. Зуєва] 34) Масниця [у С. В. Алексєєва, в Москві]. 35) Поворот з баштану [у Римського-Корсакова, в Одесї]. 36) Парубок, що́ підкрадає ся до дівчини [у С. А. Терещенка]. 37) Бандурист, окружений слухачами [у С. А. Алексєєва, в Москві]. 38 Дівчина з ведрами. 39) Нахідка [у Римського-Корсакова]. 40) Перед розлукою

Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у фон-Дервіза]. 41) Дівчата в бурю. 42) Шевченко на березі Дніпра [у А. І. Баранова, в Москві]. 43) Стріча [у вел. князя Константина Миколаєвича]. 44) Перехід через струмо́чок [у фон-Дервіза] 45) Сцена біля колодязя. — Парубок здибав ся біля колодязя з дівчиною, котра тільки що набрала в ведро води і жартуючи хоче обляти його тою водою. Невеличкий обємом, але оден з найбільше вдатних образів, з котрого знимків не було. [У М. В. Шугурова, в Київі]. 46) Підслухала! — При вечірному осьвітленю стоїть в лїсї дівчина, притулившись до дерева, за котрим тільки що йно нерейшла пара, обіймаючись і про щось розмовляючи [у М. В. Шугурова, в Київі]. 47) Поворот з жнив. 48) Біля колодязя. 49) Дівчина у ворожки [у Арботського, в Москві]. 50) Здибанє [у Мазирова]. 51) Перехід через потік [там також]. 52) Біля частоколу [у Михайлова, в Харкові]. 53) Ніч [у Карпова, в Москві]. 54) День [там також]. 55) Дівчина, зриваюча цьвіти [у М. В. Шугурова, в Київі]. 56) Дівчина, відчиняюча фіртку, при нічнім осьвітленю [там також]. 57) Пейзаж з фіґурами [у Карпова, в Москві]. 58) Збиранє на гулянку [у А. І. Баранова, в Москві]. 59) Дівчина у вінку [у Обера]. 60) Хлопчик і дівчинка [у Воскресенського, в Москві]. 61) Викуп [у Т. А. Терещенка, в Київі]. 62) Дівчина біля колодязя [у Кавелина]. 63) Засада. 64) Пропили молоду! [у Ушакова, у Володимирі]. 65) Здибанє [у Островського, у Володимирі]. 66) Спляча дівчина [у Бутикова, в Москві]. 67) Збиральничка трав [у Шапошникова]. 68) Здибанє [у Обидонього, в Москві]. 69) Гарбуз! 70) Пустуни [у Ворониної, в Москві]. 71) Сусїдки. 72) Стріча [у Ададурова, в Москві]. 73) Перервана стріча. 74) Осінь. 75) Старий ласун [у А. Н. Розенберґа, в Саратові]. 76) Старі грішники. 77) В сьвяточну днину [у Александрова, в Казанї]. 79) На Івана Купала [там також]. 80) Празникова розмова. 81) Сцена на ярмарку [у М. А. Новосїльского в Одесї]. 82) Дїдусь з дитинкою. 83) Дожиданє стада [у Зубова, в Петербурзї]. 84) Роздума [сей образ набув цар Олександер Миколаєвич] 85) Ніч перед клечальною неділею [у фон Нек, в Москві]. 86) Молода з подругами [у М. І. Харитоненка]. 87) Танець [в Третяковській ґалєриї, в Москві] і 88) Дичок читаючий письмо поміщиці. [Конець буде].

ФЕЙЛЄТОН.

[Король Гумберт і я Наше денникарство. Лїтерати з нелюдськими псевдонімами. Ґаличани — полїтики. Кілько в Галичинї людий письменних, а кілько читаючих? Галицькі лїтерати].

Король Гумберт, котрий менї своїми прекрасними вусами давно уже припав до вподоби, вподобав ся менї ще більше, коли я дізнав ся, що він таке сказав: „Як би я, каже, не був королем, то хотїв би бути денникарем“ Чи не честь се для мене, українсько-руського денникаря, що король ставить своє занятє на рівнї з моїм? А вже-ж, честь менї, та я дуже не дивуюсь тим словам, бо, звістно, денникарі (значить і я) зі своїми часописями творять сему чи котрусь там державу в Европі — отже й можуть міняти ся державою за державу...

Не знаю, чи згодив би ся довгоусий король, але я зараз пристав би на таку заміну, сказав би: „Як би я не був денникарем, то хотїв би бути королем“ і ждав би, чи мої слова так королеви подобають ся, як єго менї. Як би він не зараз міг рішити ся, я би захвалив українсько-руське денникарство: „Ваше Величество! Ми — страшна сила! На 25 мілїонів народу виходить всього тілько дві щоденні часописи, а в редакциях їх працює тілько шість людий, ще менче, як апостолів. Пера їх блискавицями блискають по папері у хмарі з тютюну, ножиць не уживають, бо нема до чого, а що напишуть, того не читає цїлий 25-мілїонний нарід, лише самі вибранцї з нього, а єсть їх яких шість тисяч, ну, нехай десять. За теж ті вибранцї ширять дальше дармо новини і наука наша летить голубкою від Перемишля і Львова в Крим, в Австрахань, Якутск і Петербург, а потім ще в Оліфант і Шамокин в „новім сьвітї“, та несе масличну галузку на знак, що що було лихе, то витопило ся, а що добре, то жиє і розвиває ся... Велика будуччина перед нами! Бувши денникарем у нас, можна мати і товариство не аби-яке, цїле царство звіринне і рослинне. Бо у нас суть лїтерати Дуби і Граби, Явори і Тополї, Калини і Малини, а потім Соловії, Воробцї, Ворони, Сичі, Бровки і Рябки, дальше їх потомки незлїчимі Соловієнки, Вороненки, Рябченки і Бровченки — є навіть, вибачте, Гниди. Покажіть менї, будьте ласкаві, чи має котрий денникар на сьвітї таке гарне товариство? Де се товариство зачислив би Брем, Господь знає. Якась нова порода на землї: здаєть ся, подоба у них людська і сьпівають нераз гарно, а зветь ся оден з другим не по людськи. Мода така! Та не в тім дїло. От як би то ви попали в се товариство! Заміняйтесь зі мною, я вам перо, а ви менї престол!“

— Але-ж, дитинко люба, я тілько шуткував собі — каже менї король.

— Шуткував?... А коли так, то нема що довше й балакати.

Я вже собі думав, що справдї щось значу — а ту он що: шуткував собі сивоусий на потїху денникарям. Правду сказати, оттак поміж нами, не вийшов би він добре на тій замінї, хоч би й редактором у нас був. Коли би видавав полїтичну часопись, то по звичаю нашому одного дня шив би, другого поров би; а як би видавав н пр. „Зорю“, письменники з України засипали би єго всякими паперами так, що то могло би навіть не вийти єму на здоровлє. Галичани, заняті високою полїтикою, глянули би мимоходом байдуже на него і пішли би на віче, радити над спасенєм Руси, та роздавати дешеві лаври в нагороду за пусті слова. І було би так, як пише Франко,*) що редактор „Зорі“ і далї дїставав би:

Драми, казка, поемки,
Віршів три оберемки
Від Карпенка і Чайченка,
Подоленка, Школиченка,
Жука, Жарка і Панька,
Ще й від Кримського Хванька.
Від Кеніра сто дві байки,
Ще й від Пчілки, Лесї, Чайки,
Зірки, Дарки, Монтаря,
Дрозда, Щоголя й Комаря.
[Каже Русин: „Що за зміна!
Розмахалась Україна!“
Зняв клепаню з голови:
„Боже, вас благослови!]..

Пише колись то редактор „Зорі“ до мене таке: „Якось я не маю щастя до галицьких письменників. Н. Н. обіцяв менї се — не прислав; А. Б. обіцяв инше — не прислав... Велика менї біда — від Галичан не маю нїякої помочі, нїхто не хоче зробити нїякої прислуги „Зорі“; хоч се не перешкаджає їм, дорікати менї, що заповняю „Зорю“ працями Українцїв“...

Ба! звістно, дорікати лекше, а прислугу зробити тяжше — що-ж у тім дивного? Впрочім як можна від Галичан жадати, щоби занимали ся такими марницями! Полїтика — то але! Се поле для Галичан! Тут за місяць здобудеш славу, за другий стратиш єї, потім знов здобудеш і т. д. — єсть велика різнородність, котра кождого смертника бавить. Тут заложивши руки можеш критикувати легко всяку роботу того чи сього посла, можеш давати раду на спасенє Руси (звістно, лише по стовпи граничні і по Карпати, бо дальше ми не сягаємо), можеш писати всякі премудрі статї, підносити одних під небеса, других болотом обкидати, з легким серцем „зрадниками“ звати — одно слово, єсть — забава... Над всїм тим не треба довго собі голову ломати, всяка думка, і найдурнїща, найде собі прихильників, бо mundus vult decipi... А щоби написати хоч би оцїнку книжки для „Зорі“, треба єї перше всього перечитати, а всякий шануючий себе Галичанин такого поганого звичаю не має, бо ми висші понад такі марниці... Дорікати! — се що иншого. Атже ми тим живемо! Без доріканя, без лайки нам і житє не здавалось би житєм...

Не можна сказати, щоб у Галичинї мали всї Русини такі забиті голови, що не змогли-б помогти в лїтературнїй справі. Тілько біда в тім, що досї дуже мало розбуджено у них інтерес до читаня лїтературних творів, а через те й до писаня. Книжка — то у Галичанина зайва річ. Що так єсть — возьмім на доказ хоч би такий рахунок круглий: На три мілїони галицьких Русинів, після спису населеня, лише четверта частина вміє читати і писати, значить (возьмім кругле число) 750.000. Нехай з того взглядно значного числа письменних лише 50.000 єсть більше образованих і заможнїйших — то вже вони самі могли би удержати значний рух лїтературний, як би лише у них була охота до читаня. А тимчасом у них охоти до того нема — і ми бачимо такі деїнде неможливі появи, що добра книжка надрукована в 500 примірниках, лежить лїтами нерозпродана, або коли й розійде ся, то як мало людий єї читає! Пять сот людий, а нехай і пять тисяч — все одно, а де-ж іще 45.000 тих „ізбранних“? Щоденна часопись „Дїло“ не має і півтора тисячки передплатників. Таких дат нема що скривати, бо у нас жадне видавництво не обчислене на зиск, отже й не потребує свого буджету держати в тайнї. Значить, виходить, що у нас в Галичинї нема і 10.000 людий, охочих на новини книгарські і цїкавих на се що дїє ся в сьвітї. Знатоки галицьких відносин кажуть, що більша половина наших сьвящеників обходить ся без ґазет і без книжок. Де так мале запотребованє, там і продукція мала, а що продукция сама собою нелегка, хоч принадна,

*) У „Вяндрівці Русина з Бідою“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

беруть ся до неї в більшій части ділєтанти „отъ ничего дѣлать“, і коли бачать, що на лаври заслужити собі тут не так легко, кидають працю, тим більше, що обтяжені иншою.

Хто-ж се ті галицькі письменики, від котрих „Зоря“ могла би сподівати ся помочи? У проспектї „Зорі“ начислено їх досить богато, бо 24. А єсть їх ще більше; н. пр. нема у проспектї проф. Григория Цеглинського, д-ра Омеляна Калїтовського, Павла Кирчова, проф. Матїїва, Грабовича і инших. Але ми берім лише тих Галичан, що вичислені у проспектї. В тім числї єсть 11 професорів (з них 2 посли), 1 адвокат, 3 сьвященики, 3 публїцисти, 1 маляр і 2 кандидати на професорів, а кромі них ще три женщини.

Хто знає наш австрийський систем шкільний, котрий забирає учителям весь час і всю силу та енергию, то й зовсїм не подивує ся їм, коли вони не виступають як лїтерати. Богато талановитих учителїв школа по просту вбила — і тому не диво, що чим далї, тим менче кандидатів на учителїв. Богато жиє ще таких, на котрих можна було мати велику надїю, а тимчасом вони звели ся... Сьвященики живуть самітно по селах, не мають нї книжок, нї товариства такого, щоби їх думку ворушило, якийсь час живуть тим, що читали у школах, а потім за всякими домашнїми клопотами так замовкають, що й слуху про них нема. Про публїцистів наших і казати нема що; то білі мурини робучі. Де часописий безлїч, там і запомогтись легко; а у нас, що схочеш взяти з другої часописї, все треба перекладати, і нїчого не передрукуєш, а що нїхто не хоче бути публїцистом, то на тих кількох, що попали на ту дорогу, паде велика робота...

Виходить з того таке, що більша частина галицьких письменників — то люди, від котрих навіть годї вимагати праці літературної, що забирає так богато часу. Поминувши се, що майже нїхто не платить у нас за таку працю, Галичане ще й не розумїють ся на такій працї, і не вмїють єї оцїнити. Знаю людий на дуже видних становищах, котрим рух літературний від яких 10 або 15 лїт зовсїм не знаний; вони в літературну часопись нїколи не заглядають, а письменників мають трохи не за дармоїдів. Тому мене дуже здивувала овация для д-ра Івана Франка, коли виставлено недавно у Львові єго драму „Украдене щастє“, здивувала тим, що у нас таких овацій для живого письменика нїхто не видав. Се добрий знак на будуче...

На тему, чому галицькі письменики так мало пишуть, можна би ще богато сказати. Не лише на обставини треба нарікати, але й письменикам можна би зробити неоден докір — та годї вже! Се справдїшний circulus vitiosus. Як би се, то би те, а тимчасом справа як стояла, так стоїть. Треба, видко, ждати на лучші часи — коли-б тілько вони як найскорше настали! Від того нїкому не погіршало-б...

О. М—ей.

ЛЇТЕРАТУРА.

Дрібні вістки. Вийшли твори П. Кулїша — в Коломиї: „Товитови Словеса переказані старорущиною“, а в Женеві: „Дзвін, староруські думи й співи“. Д. Кулїш працює між иншим над устихотворенем Сьв. Письма старого завіту, з котрого именно й вийшли згадані вище „Товитови Словеса“ — „Жіночої бібліотеки“, котру почала видавати Нат. Кобринська, вийшла книжка І під заг. „Наша доля, збірник праць рїжних авторів. Докладний зміст єї подаємо на иншім місци. — В нашій мові вийшли досї три календарі на р. 1894-ий, а то ілюстровані, товариства „Просьвіта“ і тов. „Руська Бесїда в Чернівцях“, — та „миссийный“ о. Л. Джулинського. Перші два календарі можемо поручити нашим Читачам з огляду на добірний зміст частини лїтературно-наукової [особливе в кал. тов. „Просьвіти“], докладну часть інформацийну і добру мову. Зрештою зазначити треба, що в обидвох тих календарях більша половина літературно-наукового материялу надрукована [в календарі „Просьвіти“ — перший раз] правописию фонетичною. — Цензура дозволила друкувати ще випуск „Русско-украинскаго словаря“ Є Тимченка, обіймаючий букви В—Д Готовить ся до цензури випуск ІІІ-їй, що обіймати ме букви Е—К. — В друкарнї наукового тов. ім. Шевченка друкують ся: ІІІ-їй том „Записок“ товариства і XVI том „Руської Історичної Бібліотеки“, що містити ме Гетьмановане Самійловича. — Сильвестер Яричевський [у Львові, тов. „Ватра“ ул. вірменська ч⁰ 2] задумує видавати місячник під заг. „Руська гумористика“. Видавництво має містити в собі: а) чисто народні річи як: гумористичні казки, жартобливі оповіданя, сатиричні байочки, дотепні приповідки, пословиці, тези, веселі сьпіванки; та б) орігінальні твори наших письмовців, як: жартобливі оповіданя, новельки, пригоди з житя, пісоньки, сатиричні сьпіви, дрібні сатири і т. и. Видавець просить присилати на єго адресу дотичні материяли.

Василь Лукич.

Зміни в нашій пресї. На 1894-ий р. зроблено а зглядно заповіджено в нашій журналїстицї ось які зм ни, дотичачі переважно зверхного боку. „Дзвінок“ став виходити [як і давнїйше 2 рази в місяць] в форматї великої 8-ки в півтора аркуша друку. Мимо збільшеня коштів, „Руське товариство педагогічне“, яко видавець, не піднесло передплати в тій надїї, що позискавши через збільшене обєму і більше передплатників, покриє кошти видавництва. Товариство готове навіть посеред року збільшити ще і сей новий обєм, скоро фонди з передплати на те будуть старчити. Треба признати, що „Дзвінок“ в тих 4 роках, в котрих виходить, здобув собі добру славу, та на жаль наша публика не підпирала єго материяльно в такій мірі, в якій він на се заслужив. Не треба забувати, що значіне і вага єго в нашім розвою народнім великі, бо він виховує під зглядом загальним і национальним наше наймолодше поколїне, котре в деяких частях нашої вітчини поза домівкою не має змоги стрічатись в письмі з рідним словом. Тож тепер, коли видавництво з свого боку робить можливу жертву збільшаючи обєм без підвисшеня передплати, мають обовязок наші земляки [особливо закордонські, що досї не дуже ще заінтересувались „Дзвінком“] прийти редакциї в поміч і постаратись, щоби істноване „письма ілюстрованого для науки і забави руських дїтий і молодежи“ було зовсїм забезпечене, [Адреса адміністрациї: Львів ул. академічна ч 8.]. — Часопись для народу „Читальня“, що в р. 1893-ім виходила під редакциею приватною, переняв на рік 1894-ий видїл тов. „Просьвіта“ і передав редакцию своєму членови Костеви Паньківському. Програма „Читальні“ лишить ся така, як досї, то є: міститись будуть три дїли: белетристичний, науковий і економічний. Тепер, коли „Читальню“ обіймає чоловік, звістний з енергії і до такої роботи спосібний, позволимо собі звернути увагу нового редактора на деякі дотеперішні хиби „Читальні“. Передовсїм треба дуже вважати на чистоту мови. Відтак належить вистерігатись подавати з белетристики самі майже передруки [і то ще річий доволї звістних], а навпаки давати річи нові, що з огляду на теперішну нашу продукцию літературну зовсїм не буде тяжко. Вкінцї радимо розширити дїл економічний, а за те зовсїм залишити або хоч як найбільше обмежити відділ оповісток, замість котрого добре би було отворити відділ інформацийний Ми певні, що нова редакция поведе дїло гарно з огляду на зміст і форму; надїємось також, що й не буде так дуже лякатись правописи фонетичної, як попередна, уважаючи на те що ³/₄ нашої преси друкує ся виключно фонетикою, котра, як звістно, заведена вже у всїх школах. — „Часопись правнича“, котра в остатних двох роках не виходила з причини, що головний редактор був занятий укладом і друком „Словарі висловів правничих і адмінїстрацийних“, стане знов виходити з р. 1894-им. Видавництво єї перейняло на себе Наукове Товариство ім. Шевченка, віддаючи ведене редакциї адвокатови д-рови Костеви Левіцькому. „Час. правнича“, яко чвертьрічник для теориї і практики, виходити буде [правописию фонетичною] в обємі 4—5 аркушів друку кождого 15. лютого, 15. мая, 15. серпня і 15. падолиста, і містити ме: розвідки наукові з предметів права і адмінїстрациї, ореченя трибуналів; замітки бібліографічні. Річна передплата виносить 3 злр. [Всї листи, письма і посилки належить адресувати до Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, при ул академічній ч. 8]. — Урядова „Народна Часопись“ почала від нового року друковатись правописию фонетичною.

Василь Лукич.

ТЕАТР.

Рух наших театрів і вістки. Театр під управою тов. „Руська Бесїда у Львові“ давав 1½ місяця вистави у Львові, а тепер гостить в Бродах. З нових творів виставлено у Львові всї три твори конкурсові: „Украдене щастє“. „Катря Чайківна“ і „Мужичка“; сподобалась тілько драма д-ра Ів. Франка „Украдене щастє“, котру грали три рази. „Катря Чайківна“ має за богато відслон, а по скороченю режісериєю є в нечім мало зрозуміла. „Мужичка“, кажуть критики, має бути вільним перекладом з московського; чи се правда, не знаємо, хоч варто б се розслїдити. — Товариство Оп. Саксаганського гостило в Херсонї, відтак з початком падолиста в Єлисаветградї, опісля в Акерманї, а тепер дає вистави в Одесї. Виставляло головно твори Карпенка-Карого, між

Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
University of Illinois at Urbana-Champaign
URBANA-CHAMPAIGN

котрим чималий успіх мали „Гріх і покута“ та „Судженого конем не об'їдеш“. — Трупа М. Садовського давала вистави в Таганрозі, від 1/13 падолиста в Ростові н. Д., а від 5/17 грудня грає в Москві, в театрі Парадіз. З нових пєс виставляла оперету в 3 дїях Синельникова [музика Горілова] „Добрі сусїди“. драму Мих. Старицького „Кривда і правда“ [надруковану в „Зорі“ під заг. „В темряві“], і драму в 5 дїях М. Садовського „Никандр Безщасний“. Драму „Кривда і правда“ виставлено перший раз в Ростові з такою обсадою головних ріль: Домаху грала Заньковецька, Степана Садовський, а Старшину Левіцький. — Театр Пономаренка давав вистави остатними часами в Минську [при участи М. Кропивницького], відтак в Гомелї, а тепер гостить в Луганську, катеринославської губ. — Товариство Мирова-Бедюха грає в Саратові, в театрі Очкинськім. Сю невеличку трупу навістило нещастє, бо в часї побуту в Саратові умер замітнїйший єї артист Бурлака. — Трупа Грицая давала у жовтні вистави в Сосниці, чернигівської губ., — а товариство Дворниченка в Скопинї. — Театр Деркача-Манька гостив в Севастополї, відтак в Симферополї, а опісли коштом Петровської завитав до Парижа з думкою побувати і в Чікаго. „Се ще-б нїчого, — пише до нас д. Микола Вороний, що й ласкаво подав нам деякі з повисших вістох, — хоча і приходить ся шкодувати, що до Парижа їде така трупа, котра в самій Росиї здобула собі недобру славу, але надто погано те, що пан Деркач починає вироблювати вже зовсїм таки жидівські штуки, дурисвїтства... От, на приклад, він реклямуєть ся в деяких росийських газетах [„Харьковскія Вѣдомости“]. що з ними у трупі їдуть: Кропивницький, Заньковецька, Садовський, Саксаганський, Левіцький і инші, котрих там нема і нїколи не було. Се вже гидка брехня! В Парижі, певно, чути і за Кропивницького і за Заньковецьку, а нїчого [путнього] не чули за Деркача, — чому-ж Деркачеви не назвати ся Кропивницьким а якійсь його артистцї Заньковецькою? Адже-ж він за це отримає гроші!... Коли-б навіть сю брехню пустив не сам Деркач а газета, то його прямий обовязок спростовати похибку, чого він досї не зробив. Та, бачите, зробити він сього не може, бо докладно вийде, що він сам собі брехню завдає!“.. Усе те, одначе, не помогло Деркачеви, бо він зовсїм стратив в Парижи і тепер не знає, як дістати ся до рідного краю. Такий недобрий конець вийшов з повного незнання тамошних обставин.

Василь Лукич.

Нові твори. Іван Карпенко-Карий написав нову комедию під заг. „Паливода XVIII вїку“. Сюжет взятий з колишнього житя польської шляхти і українського поспільства. — В Москві виставить трупа М. Садовського нову пєсу М. Старицького: „Тарас Бульба“, в котрій мальовничо представлена епоха козацтва в повній силї єго розвитку. — М. Кропивницький післав до цензури нову свою комедию в 3 дїях з сучасного істнованя нашого селя. — Товариство, що стоїть під зарядом тов. „Руська Бесїда у Львові“ студиює тепер нову комедию в 4 дїях д-ра Ів. Франка під заг. „Рябина“. Небавом буде вона виставлена.

Василь Лукич.

БІБЛІОҐРАФІЯ.

Подає Василь Лукич.

—•—

а) книжки.

Руска граматика. Уложили Степан Смаль-Стоцкий і Федір Ґартнер. Накладом фонду краєвого. — Львів, 1893 р. Стор. V+180+III в 8⁰ Ціна опр. прим. 1 злр. [2 карб.].

Зміст: Введенє. Звуки. Бубкви. Словотворенє. Відмінюванє. Складня. Додатки: Руське віршованє. Письмо церковно-словянське. Азбучний показчик.

Жіноча бібліотека видає Наталія Кобринська. Книжка I. **Наша доля** збірник прань рїжних авторів — Стрий, 1893 р. З друкарнї А. Мілєра сина. Стор. 104 в мал. 8-ку. Ціна 50 кр.

Зміст: Жіноча справа в Галичинї, Нат. Кобринської. Швачка, вірш Олекси Ходовицького. Праправнучка Баби Борця, опов. Ганни Барвінок. Чого нам боятись?!, Євг. Ярошинської. Відчит Анни Гримайлюк. Дві народні пісні. Домашний жіночий промисл, Н. К. і Марії Левакович. Літературні замітки, д-ра Дамяна М. Звістки з заграници і краю, Ольги Кобилянської і Н. К. Статут Товариства „Охоронка“. Спис передплатників.

Поміж ворогами. Повість Івана Левіцького. Виданє Василя Лукича. Коштом наукового тов ім. Шевченка. — У Львові, 1893 р. 180 стор мал. 8⁰. Ціна 40 кр.

В темряві. Оріґінальна драма в пяти дїях і шести одмінах М. Старицького. Виданє Василя Лукича. Накладом Товариства „Руська Бесїда“. — З портретом автора. Львів, 1893 р. 91 стор. мал. 8⁰. Ціна 20 кр.

Друга книжка рахункова для учеників шкіл народних. — У Львові, 1893 р. В цїс. кор. накладї шкільних книжок. 99 стор. мал. 8⁰. Ціна брош. прим. 16 кр.

Юрий Коссован (Осип, Домінїк, Ігор, Гординський де Федькович). Написав Олександер Колеса. Виданє Василя Лукича. — У Львові, 1893 р. Коштом наук. тов. ім. Шевченка. З портретом Ю. Ф—ча. 99 стор. мал. 8⁰. Ціна 30 кр.

Рыбакъ исляндскій повѣсть (.) Написавъ Петро Льоті. [Перекладъ съ французскаго]. Литературный додатокъ „Дѣла“ [„Бібліотека найзнаменитшихъ повѣстей“]. Том 47. — У Львові, 1893 р. 188 стор. мал. 8⁰. Ціна 1 злр.

Картагенці й Римляни (.) Три історичні оповіданя (.) Написав Данило Гордієнко. Накладом руского товариства педагогічного. — У Львові, 1893 р. 75 стор. мал. 8⁰. Ціна 20 кр

Байки Евгена Гребінки. Накладом Костя Паньковского. — З портретом автора. Львів, 1893 р. 36 стор. 32⁰. Ціна 10 кр.

Зміст: Цап. Лебедь і Гуси. Ячмінь. Зозуля та снїгир. Ведмежий суд. Пшениця. Сонце та хмари. Горобці та вишня. Будяк та конопливочка. Верша та болото. Маківка. Рожа та хміль. Могилині родини. Школяр Денис. Сонце та вітер. Гай та сокира. Віл. Грішник. Ворона і ягня. Злий кінь. Мірошник. Вовк і огонь. Утита та степ. Рибалка. Соловій. Дядько на дзвониці. Хлопці.

б) періодичні виданя.

Правда [1893. Том XIX. Випуск 58. За місяць грудень. Стор. 653—716 в 8⁰]. Зміст: Перед бурею, історичний роман кінця XVI в., Л. Старицької. Записки або журнал Т. Г. Грушівського-Шевченка. Листи з Чернигівщини: Лист VI, Чернигівця. Три зірваних квіток, посмертні споминки Ів. Сердешнього. Вісти: з України, з Вильни. Принципіяльна політика. Сучасна хроніка. Науковий огляд: Про громовину, стаття Черняхівського. Переписка Редакциї і оповіщена на окладці. Додаток: Овідієві Метаморфози стор. 137—144 в 8⁰.

Житє і Слово [1894. Книжка I. За сїчень і лютий. 160 стор. 8⁰]. Зміст: Основи суспільности, повість Ів. Франка. Пісня про Ролянда, старофранцуський епос, переклав В. Щурат. Материяли до істориї українських віршів, зібрав і впорядкував М. Драгоманів З подорожних замітох, вірш Ів Франка. Нові напрями в дослїдах мітольогічних, д-ра Г. Бігеляйзена. Тирольські елєгії К. Гавлїчка-Боровського, з чеського переклав Ів. Франко. До істориї галицько-руського селянства: 1) Бунт аґрарний в Якубовій Волї 1819 р. 2) Урицькі „князї“ при кінцї 18 в. 3) Панщина в Мшанцї в 18 в. М. Зубрицького. Житє і Слово, вірш У. Кравченка. Будда і Буддізм, Л. Фера, з французького переклав Ів. Франко. Новик, поема Ос. Маковея. Старі хартиї вільности. Із переписки наших літературних і політичних дїячів: а) Пять листів Федьковича. б) Два листи Вол. Шашкевича. в) Лист Ст. Качали. Слїди впливу Жуковського в поезиях Б. Залеського, Ол. Колесси. Із старих рукописів: Соломон і чорти в бочцї. Із уст народа. А. Пісні. І. Сьпіване, сьпіванки, голос II. Смерть богача. III. Лукіян Кобилиця. Б. Леґенди. I. Початок і конець сьвіта. II. Відки взяла ся жаба? До портрета. Критика і бібліоґрафія: I. Наукові методи проф. Сумцова. II. „Wisła“, огляд Л. Василєвського. III. Українські весїльні обряди, Хв. Вовка, змість подав В. Щурат. Нові книжки: Юрий Коссован, Ол Колесси, ред. Ів. Франка.

Кіевская Старина [1893. Декабрь. Том 43. Стор. 353—536+28+III+177—192 і 97—108 в 8⁰]. Зміст: Воспоминанія Іосифа Самчевскаго. Письма Г. Ф. Квитки къ А. А. Краевскому. Отрывки изъ Записокъ Автонома Солтановскаго. Культъ хлѣба въ малорусскихъ колядкахъ, Хр. Ящуржинскаго. Старцы, полѣська легенда Т. Кудринського. Автобіографія Степана Лукича Геебскаго. Малорусская народная одежда: Козелецкій уѣздъ [З рисунком] М. Степового. Вопросъ о литературномъ источникѣ украинской оперы И. П. Котляревскаго „Москаль Чарівникъ“ Н. П. Дашкевича. Леонидъ Ивановичъ Глѣбовъ, некрольог В. Науменка. Документы. извѣстія и замѣтки. Библіографія. Додаток: 1) Дневникъ ген подск. Якова Марковича. 2) Библіогр. указатель статей, помѣщенныхъ въ „Кіев Стар.“ за первое десятилѣтіе. Оповістки.

Переписка Редакциї.

Вп. Одарка Романова. Леґенди „Лїп-Гун“ у нас нема і ми єї не одержали. **Вп. Кіндратченко, Бакалявська, Д. Синяків, Ол. Гавриш, і Ів. Бідний.** Надіслані вірші вам непридатні. **Вп. Охрім Варнак.** Помістили в Ч-лї 24. **Вп. Іван Стешенко.** Обидві надіслані поезиї наспіли запізно до Ч-ла 23 і для того не могли увійти. **Вп. Стефан Макар.** Рукопись „Шматяра“ можете відібрати собі в нашій Адмінїстрациї. **Вп. Іван Спілка.** Одержали замітку і оповіданє, спасибі Вам. **Вп. М. Кобищанова.** Передано Адмінїстрациї, котра Вам зверне. **Вп. Вол. Левенко.** Друге письмо те-ж наспіло. **Вп. В. Степняк.** Рукописи переслано д. К. П—ому. **Вп. Марко Кропивницький.** Звістну рукопись, спасибі Вам, одержали, але афіша — нї. Відповідь вислали перед місяцем. **Вп. М. Ситенко і Т. Полещук.** Надіслані стихотвори не будуть в „Зорі“ друковані.

☛ **Просимо присилати передплату, бо друге Число вишлемо лиш сим що передплату зложили. Просимо також найдальше до кінця сїчня с. р. реклямувати бракуючі Числа з попереднього року. Хто б з П. Т. Передплатників мав лишні торічні Числа „Зорі“ I і 2 аб „Словаря“ I арк., то просимо дуже о присилку їх до нашої Адмінїстрациї.**

☛ **З сим Числом розсилаємо додаток: „Словарь росийсько-український“, том II-ий, арк. 1-ий.**

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукич. За редакцию відповідає: **Осип Маковей.**

Видає Наукове Товариство ім. Шевченка. З друкарнї Наукового Товариства ім. Шевченка. — під зарядом К. Беднарського.

Generated on 2015-08-15 07:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112118004172
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN